

XLV-LETO

2-ŠTE

LJUBLJANSKI

ZVON

IZDAJATELSKOVA ZADRUGA

L J U B L J A N A

1

9

2

4

Vsebina zvezka za mesec februar:

1. Pavel Karlin: Pariz	65
2. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjič.)	67
3. Dr. Ivan Prijatelj: Dostojevskij. (Dalje prihodnjič.)	78
4. Janko Samec: Zibalka	87
5. Anton Novačan: Papiga. (Konec prihodnjič.)	88
6. A. Debeljak: Anatole France. (Dalje prihodnjič.)	94
7. Karlo Kocjančič: Iz zbirke «Večna plamenica»	99
8. Jernej Jereb: Suženj demona. (Dalje prihodnjič.)	100
9. Avgust Žigon: K. Rudež Levstiku: 12 pisem. (Dalje prihodnjič.)	106
10. Dizma: Na Krekovem grobu	112
11. Anatole France = A. Debeljak: Gestas	113
12. Tone Seliškar: Orači miru	118
13. Književna poročila	119
Janko Glaser: Friedrich Schiller: Cegnar: Župančič: Marija Stuart. — Fran Albrecht: Ciril Jeglič: Obrabi. — A. D.: Marijan Mikac: Fenomen Majmun. — A. Debeljak: Oton Zupancic: Italo Maffei: «Duma».	
14. Kronika	126
Ferdo Kozak: Narodno gledališče v Beogradu. — F. A.: Vpliv francoske literature na inozemstvo. — Fr. Kidrič: Prešernov sonet z akrostihom Pavšku in Stelzichu. — Fr. Kidrič: Korektura k članku «Iz delavnice za komentar Prešerna».	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhajajo v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta
60 Din, za četrletno 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Pavel Karlin / Pariz

1.

Bližal sem se ti, šumnemu, hropečemu, in sem te objel...

Dimniki tesnih predmestij, ubcžnih, izmozganih, so valili sajaste snope na železno pot. Presvetla tovarniška okna so zehala v meglo in dim, za njimi so se ropotava kolesja vrtila v takt jutranje pesmi.

Žuljavi, težki ritem življenja — tvorenja se je vijugal in hitel za vlakom: Delam, dajem, grebem, gnetem, kujem, kolnem, merim — a ne izmerim.

In vi?...

Daleč nekje se je vžigala zvezda danica.

A njih zarja znanilka je kri pijoč ogenj v peči...

2.

Pozdravljen, pisani Montmartre, ki si zibal in mamil davne boheme!

In vase zamišljeni, mirni Latinski okraj, ki si pel iz Murgera in v Verlaineove pesmi dahnil!

Pozdravljena oba!

Kje so zdaj vajine razkošne sanje, kje je muzika nekdanjih praznovanj, kje so barve vajinega ugaslega žarenja? In hudomušni, duhoviti kupleti v prostranem ozračju tesnih kavarn, pa poskočna, pozabljena študentska pesem? In živo Mimino zvrzolenje? In...

Zdaj imava jazz-band, huppa-huppa in jimska, a komaj še fox-trott in one-step.

Pa dolarje in jene, rumene jene...

Včeraj se je stari slepi chansonnier Alexandre, le brillant Alexandre, pritipal iz mansarde na šumno ulico in prodajal svojo zbirko...

3.

Nad golimi vejami bulcnjskega gozda je vedro zimsko nebo... Pota so oljnata, svetla, gladka. Ko po preprogah drče udobni

avtomobili in staromodne kočije. Na ribnikih pljuskaajo račke, bele igračke, in drobne jadrnice kodrajo zaspano vodo v valove.

Mir in zrak...

In topli, živi spomini.

Daleč, daleč si, Pariz... Toda še iz dalje kličeš, vabiš, grabiš...

Zvečer se vzpne rožnat, goreč most nad teboj prav pod ugašujočo nebesno sinjino — — —

4.

Bulvarji šume in kriče... Slepeče cbločnice, transparenti, reklama, gneča, dirindaj... Bogastvo, dragulji, svila, kožuhozvine... Moda. Iz kavarn in tavern polzi pritajena, privlačna godba...

Tik bahave ceste so se ugnezdili popotni muzikantje, bratci davnih trubadurjev in menestrellov. Godejo omleden, mikaven šlager, ves večer in pozno v noč vedno isto orientalsko začinjeno plesno melodijo. —

Ob štantu z ostrigami in polži stoji... — kot da si jo izrezal iz modnega žurnala.

Gospod!... Dragi moj!...

Koliko? — — —

... ali ti že dolgo niso čiste nebeške zvezde pogledale v oči, od ostrih luči vnete? In blagoslavljaajoče božajoče solnce tvoje domovine na jugu? In pesem večno cvetoče morske obale?

... moje solnce so krvave obločnice, moje zvezde ponarejeni briljanti, moja pesem šumenje oguljenih bankovcev...

Iz Magdaleninega hrama se je utrnila polnočna ura.

5.

O, Naša Gospa, vernih zamaknenj visoki sen, davnih vekov marmorna molitev!

In Seinea, ponosna reka, ki zrcališ v kalnih vodah toliko čiste večerne lepote in daješ v labirintu svojih kamenitih bregov toplega zglavja bednim brezdomcem... Ti lepa, tolikrat z mostovi križana, usmiljena Seinea!

In vrtovi, zelene jase v pragozdu počrnelih, stisnjenih hiš, z belimi kipi posejane, nemirnim, razbičanim gostoljubne tolažnice!

In sanjava bronasta pesem od stare cerkve Svetega Sulpicija, ki krmari nad nevihto velikega mesta, med hrupom in drdranjem, in preлива sveto popotnico svoje muzike v spomin na potrkavanje daljnih trnovskih zvonov, med Rožnikom, Golovcem in zelenim Barjem pojočih...

6.

Si kakor druga velika mesta in nisi, stokrat nisi.

Iz tvojih mansard so razgledi prostranejši kot iz ošabnih nadstropij nebotičnih stavb oetran morja.

Plina tvojih voda obkroži in tople zagrne človeka in je kakor materin objem, a ne ko mrzlo ovijanje spolzke, srepglede kaše.

Tvoje srce, ki bije na gomazeči dlani bulvarjev ravno tako kot pod marmornim in zlatim blestenjem kupol in kolonad, ni srce preperete mumijske, ampak živo, plodno, dobro srce, utripajoče v darovanju...

Obrekujejo te potuhneži v tujini, ker si presvetel,
vse grehe so ti napravili, ker si preodkritosrčen,
in boje se te, ker si prevelik, presvoboden, prelep.

7.

Pariz, vseobjemajoči, vseodnevajoči Pariz!

Po verni umetnosti kamnov, barv in črt,

po živi umetnosti besede, pesni in muzike svoje, pozdravljeni!

Po kipeči prostosti človekovi, ki jo izžarjaš,

po mameči toploti svoji, ki v njej goriš,

po kriščih kontrastih luči in sence svoje,

po prozornem prelivanju življenja svojega in blesteči prožnosti duha,

po blagoslovu davnih vekov in pisanega, snujččega sodobja —
pozdravljeni!

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadstropje)

Poldne je bilo, družina je poodla krog mize, kateri je starejšini sam gospodar. Na velikih pladnjih so oberoč nosile dekletke, gospodinja pa je stala za gospodarjevim hrptom in čakala pohvale. — Matija Zamejec je raynoka rezal dišečo glavo in jo delil med družino, ko je na hišna vrata potrkal župnik in jih našel zaklenjene. Matija ga je razložil, votal izza mize in stopil čez dvorišče na cesto.

«Ta vrata ostanejo za vselej zaklenjena! Zaprem se na cesto!» je poudarjal odločno.

Rožman je spoznal, kaj je sklenil Matija to noč: «Kaj pa z gostilno Matija?»

«Jutri snamejo vejico in potem je konec. Veste, gospod župnik, ljudem sem zaprl vrata v svojo hišo. Če pridete vi, za vas vse po

starem. Meni ni treba, da bi kdorsibcdi otrsral prah pri meni. Z ljudmi ničesar več!» 71

Stopila sta v izbo in župnik je sedel na Matijino desno stran med družino.

«Za vas želdec, pokusite!»

«Niti ne vem, kje bi pričel, tako si obložil mizo!» se je smejal Rožman ter veselo pogledoval dekle in hlapce, katerim se je že cedilo od brade.

«Vidite, jaz pravim, da človek hujša od božje besede, včasih se prav prileže kos lepe šunke ali želodčka.»

«No meni se baš ne pozna božja beseda!» se je šalil Rožman. «Kje pa je Luka?»

Matija je nabral čelo: «Sode vali tam gor!» je odgovoril za ničljivo in odrezal na kratko: «Zeba, le daj. Še za leto dni se podpri!»

Medtem je vstopil Svedrač: «Oho, gospod župnik, na mojem stolu sedite!»

«Ne boj se, Svedrač, za dva jemljem, za poldruega puščam.»

«Danes se spočijejo vaše klopi. Vsi svetniki so vaši, ta je pa naš. Zato morate vi v našo cerkev!» Obsedel je pri vratih in naložil reberc in zelja, da mu je kapalo od sklede po hlačah. «Veste, zakaj ni nihče krščen za Pusta? Ker bi moral počiti na svoj god.»

Še Matija se je nalahno zasmel. Nato je segel v žep in delil srebrni denar med družino. «Zapijte ga danes. Za berače pravite, potem ga poženite!»

Počasi so odhajali. Ostala sta z župnikom sama.

«Tako se mi zdi, kakor bi sedel na svoji sedmini. Glejte, svoje dni je bilo vse drugače. Vsi so pričakovali in ugibali, kakšna pride Aza na ples. Tla in mize so se lesketale, tako je Marija držala dekle. Danes pa, vidite, ga ni živega človeka, ki bo ostal pri meni.»

«Zvečer ostaneš doma, Matija?»

Resno je pogledal Zamejec: «Doma! Tja ne prestopim več praga. Prvič, da ne bo nikogar od Zamejčevih na ples. Če nam Luka ne pljune na čast.» Nekako boječe se je ozrl v župnika, toda zaman. Male, sive oči niso razodele svojih misli.

«E, gospod župnik, prazno je med temi zidcvi. Na smrt se pripravljamo. Bog nam jo daj, srečno in hitro!»

«Matija, takih besedi nimam rad. Na Pusta sem tudi jaz dobre volje. Eno pa ti rečem, Zamejec. Ti si človek med svetom, jaz iz prižnice. Nama obema je namenjena enaka smrt. Tako mi pravi srce!»

Matijo so pretresle njegove besede. Nič ni rekel, dal je roko in ostro sta si pogledala ob slovesu v oči.

«Po fari moram, kakor je dejal Svedrač, danes moram v vašo cerkev,» se je smejal Rožman z belimi zobmi.

Ni prišel daleč. Od Znamenja proti cerkvi se je pomikala brna. Pušlec je plesal pred nestvorom, podobnim kameli, z veličanskim gobcem, katerega je poželjivo odpirala in obračala glavo na vse plati.

«Preljubi farani! Le hitro na cesto, oglejte si svojega očeta!»

Počasi se je prestopala zverina, pregrnjena z debelimi, volovskimi kožami in krog nje se je drenjala vsa farna dečad. Ženske so stale na pragih in pred vsako hišo je sprevid obstal. V nezizmerni gobec so metale gospodinje krofe in flancate, celo kaka klobasa je priletela. V znamenje zadovoljnega želodca je žival, ki je sličila prikazni znorelih možganov, pomlaskala z jezikom in široko zazevala. Vselej je priskočil Janez Krstnik ter jo z debelo gorjačo nabijal po grbi, da bi se ji ne zaletelo, kakor je razlagal ljudem. Potem pa je previdno izginil pod njenim trebuhom.

«Nic se ne bojte, gospod župnik, ta ne pride v cerkev, ni nase vere,» se je spakoval Škrjanček pred Rožmanom.

Žival je obstala z vso spremljajočo drhaljo pred Zamejčevo hišo. Na vse strani je obračala glavo, zaman je odpirala gobec, vrata so ostala zaklenjena, tudi na oknu se ni prikazala živa duša. Nato so vodniki obrnili brno v Godeževe vrata. Ravnali so molče in pobito, kakor bi jim zaprta vrata očitala krivico, ki so jo storili možu tam zadaj.

Andrej je stopil na prag ter se ošabno vedel. Z obraza mu je odsevala nejevolja, da se niso takoj ustavili pred njim. Z malo marno kretnjo je vrgel priganjačem nekaj drobiža in stopil nazaj na prag.

Od cerkve sem so pridrdrali vozovi. Med prvimi se je pripeljala rudniška vdova. Pred Godeževo hišo je skočila z voza.

«Pozdravljen, Andrej! Kdo bi si mislil, da si postal načelnik.» Zaupljivo in domače mu je položila roko na ramo ter ga z izzivajočim posmehom merila od nog do glave: «Premalo si možat za načelnika. Frliš še, frliš! Matija je bil grča!» Nagnila se je k ušesom: «Ti si poceni, Andrej, Matija je grenak! Boš plesal nocoj z menoj?» Skočila je brhko na voz in pod privihanim krilom so ji blestele snežene čipke. «V mestu se vidimo!» Andreju so se vlažno pojile oči.

Pred hišami so napregali vozove, ki so se razvrščali med okoliške, na katerih so sedeli možje v belih kožuhih in žene s pečami.

Danes se niso zavistno obračali po drugih vzcvovih, prešerna kri jim je rdila obraze in že postavni možje so z nežno ljubeznivostjo držali čez pas sramežljivo se posmihajoče družice, katerim je Pust pomladil obraze.

Na šircki, ploščati voz so naložili brno. Težki konji, grive s pentljami okrašene, so ponosno nosili debele glave. Andrej je sedel sam ter se bahato oziral po farni cesti. Za in pred njim so se vozile šentpetske maškare na pustni korzo.

Medtem je valil Luka za Maro težke sode in zabijal pipe v dvorani na dvorišču pri Bončarju. Komaj je opravil svoj posel, je zaukazal hlapcem in deklam, kako naj razobesijo zelenje, kam naj postavijo stole. Naposled je splezal na lestvico in pričel pritrjevati na čelno steno velike rogove, med nje pa je obesil mogčeno sekiro, z neokretno roko naslikano na zelenem polju.

Ko se je stemnilo, so prižgali luči, sveže zelenje se je pričelo sušiti, nad vso dvorano je plaval sladkorezki vcnj.

Hlapci so ga že pokušali. Na širokih mizah so se gromadile gnjati, kuhane in sirove, klobase, želodci, danke, krofi in špehovke. Vzdušno je postajalo in kakor hitro so pričeli rezati mesovje, se je dvorana napolnila z dražečim vonjem. Luka je hodil gori in doli ter nosil svoj brusnik, obešenega na srebrni verižici, v rokah ter brusil mesaricam nože.

Še je bil čas, da si malo odpočijejo. Veselo pomežikujoč so sedece raznesene za mizami. Po svežem perilu je dišalo, od belih predpasnikov se je odbijala svetloba. Težke in mogočne so držale roke navzkriž in pestovale oprsja. Zdelo se je, da so ti studenci človeškega življenja neusahljivi.

Zdaj in zdaj je godec poizkusil harmoniko, noge so jim same od sebe postale nemirne. Posegla je roka po kozarčku, posladkalo se je grlo in zadovoljno so se menile. «Danes ga bomo še čutile. — Zakaj bi ga ne? — Dela bo čez glavo. — E, že pridemo na vrsto —»

Mara je pripravljala kozarce. Luka je iz vsakega kota škilil nanjo.

Čim bliže je prihajala ura, tem hitreje so si vihale rokave in lesketala se je polt na močnih, belih rokah.

«Daj, godec, zaigraj, da ne bomo prodajale dolgega časa!» je nagovarjala mlada, komaj poročena, in žareli so ji beli zobje. Godec je udaril. Zazibale so se celo najobilnejše med njimi. «Kaj skrbi! Le enkrat se živi! Luka, naroči nam vina!» Pred vsako je stal liter in pridno so ga praznile.

Na dvorišču so se ustavili vozovi. Završalo je po dvorani: «So že tu! Prihajajo!»

Bahato so vstopali pari in izbirali mize. Le rudniška vdova je bila takoj sredi dvorane. Potrkala je s peto in se zavrnela.

«Še kijkljico prodala bom...»

Godci so raztegnili harmonike. Tri so zasople in odgovorile:

«Ne grem domov, ne grem domov...»

Rudniška se je smejala in pela, privzdigujoča svoja krila, da je šumelo oškrobano perilo: «Sem žejna premočno!»...

Nihče ni več mislil na počitek. Godci so pritiskali, pridružila se jim je še Škrjančkova, ki je imela najvišji glas in urezali so poskočno, hitro, da so pele pete po dvorani.

Debeluške za mizami so se poželjivo smehljale. Nепrestano so godle harmonike — h'mtata — h'mtata! — Pari so plesali, da so se tresli rogovi na steni.

«Brna pleše, brna pleše!» so vreščale ženske. Žival se je med tem privalila v dvorano, se je postavila na zadnje ter se veličastno zavrnela med plesalci. Še parkrat je odprla svoj gobec, toda nenkrat se je zgrudila in izpod kož sta zlezla dva mlada hlapca, ki sta se med treskajčim smehom pričela vrteti sama.

Luka je molel noge po dvorani in se režal v brado.

«Z menoj, Luka!» ga je pozvala Rudniška.

«Le pleši sama, si tako za dva!» ji je odgovarjal smeje.

Vdova je poiskala Andreja, mu iztrgala viržinko in se spustila z njim.

Prvi valovi so se pomirili in vsi so pčsedli. Mara je komaj sproti točila, čeprav ji je pomagal Luka.

Bele roke prodajalk so plavale nad rožnatim mesovjem, ki je tako drhtelo v prelesti, da je samo sililo v želodec.

«Pri meni, nc, tegale košček!» so ponujale gospodinje in mlaškaje hvalile blago. Pot jim je curljal po obrazu, odpenjale so si bluze, prhale, da je rosilo od njih. V težko ozračje se je primešal vzduh zncjnih teles.

Andrej pa je sedel, zaripel od jeze, in viržinka se mu je med zobmi lomila. Miza, ki je pričakovala Zamejčeve, je ostala prazna ter spominjala s svojo osamljenostjo plesalce na čase, ko je sedel na vzvišenem prostoru Matija s svojimi hčerami. Celo Luka se ni vsedel tja.

«Da bi se vsaj to teslc!» je sikal Andrej in razmetaval denar. A zdelo se mu je, da njegova pijača ne tekne ljudem, le hlapci so jo pili in se vedno glasneje spominjali Matijinih dni.

Luka je dobro videl Godeževega. V srcu se mu je smejalo. Kadar je šel preko dvorane, se je v velikem loku izognil mizi Zamejčevih, da je še huje vzkipelo v Andrejevem srcu. Bil je nocoj židane volje. Postajal je sredi dvorane, počutil se je zopet mladega in razposajenega, kakor v tistih letih, ko je prvič prihajal na ples. Nocoj se niso rvale v njem temne strasti, svetlo in pokojno je gorelo v duši in obračal je oči na Maro. Luč je padala na beli vrat, na sladko zalite lehti in materinstvo je dihala iz nje. Čutil je, da mu ugaša strast do telesa, ki je od njega spočelo, divji vihar se je polegel, le pokojna in čuječa skrb se je sedaj sprostrla nad njo. Smehljal se je, kakor da že gleda v duhu onega, ki bo rojen iz nje. Nocoj je upal, da bo zadovoljna z njim, ker ji je pomagal do preobilice opravka. Približal se ji je in jo pobožal po mehki bradici.

«No, Mara?» Žarele so vanjo oči.

«Lepo zadrego si mi nakopal na glavo!» je odgovorila mrzko in hladno. Toda Luke niso zbolele besede, preživo resnico je slutil, da ne bo nikoli drugače. Zanj je živela le še mati njegovega otroka. Od tistega večera priznanja se še nikoli ni svojih novih občutkov tako jasno zavedal.

«Tak prinesi mi vendar kaj, spozaba dolga!»

Veselo se je podal čez dvorano, sredi katere je še enkrat obstal, da se nasmeje jedočim in pijočim, ki so hiteli z naglico kakor bi se približeval sodni dan. Videl je, kako postaren dedec naliva mlademu dekletu, ki se nad kozarcem posmehuje golo-brademu fantu, sedečemu poleg očeta in sramežljivo se obotavljajočim pred prvim ognjenim plesom.

«Povsod enak!» se je zarežal Luka baš v tistem trenutku, ko se je obesil nanj Svedrač.

«Hudiča, gospod Luka, zakaj mi ni bog ustvaril deset želodcev? Ali ni škoda, da bo toliko ostalo?»

«Ne skrbi, Svedrač, še počiš danes, le hodi z menoj!»

«Že... ampak tamle sedi moja Dulčineja!»

Luka se je ozrl po dvorani in zapazil v kotu kozavo žensko, ki je z obema rokama mašila v usta ter si krepko točila. Leta se ji niso poznala in Luka se je od srca nasmejalo.

«Kaj bi, gospod? Dobra je in pokorna. Take si izbiram jaz!»

«Tej tvoji Dulčineji ne zrasto več perctnice, le pojdi z menoj!»

«Gospod Luka; Jezes, pri meni. Kar topi se na jeziku. Mlad prešiček!» Vsevprek so ga vabile smehljajočega se tem belim lehtem in sladkim obličjem.

Tisti hip so na široko potegnile harmonike in udarile pod noge. Celo Luko so zamajale. Tedaj se mu je zdelo, da se vse trese pred njim, da utriplje na šunkah bela mast. Debeluška, ki mu je pravkar odrezala košček, si je obrisala mastne roke v predpasnik, se ozrla pobožnosramežljivo v fanta, vabečega na ples, kakor bi hotela reči: «Vzemi me, vzemi me, če sem vredna.» Zaplesala sta, spočetka se spodobno držeča vsaksebi, le kipeče oprsje med njima je valovalo po udarih harmonike. Vse se je zibalo, v vseh gibih teles, celo v šunkah na mizi je prepevalo — h'mtata — h'mtata — h'mtata...

Luka se je ozrl nanje in pomislil: «Hudič, dcbro si nastavil nočaj limanice!»

Nakupil je, da je Svedrač nesel svoji kozavi Dulčineji, on pa je pohitel k Mari.

«Dolgo si izbiral!» je dejala zbadljivo.

«Pa sem se le zate odločil!» se ji je zasmel.

Medtem so na dano znamenje utihnile harmonike. Andrej je povabil vso dvorano na svoj ples. Prinesli so veliko blazino.

«Luka mora plesati z nami!» je kričala Rudniška in ga za rokav vlekla v krog plesalcev. Zopet je zbadlo Andreja.

Dolgin se je odzval in je za glavo višji gledal smeje na kolobar pred seboj. Andrej je škrtal z zobmi.

Rudniška je zagnala blazino pred Luko, ki je pokleknil in nastavil ustnice.

«No, ali je gorak moj gobček!» se je hihitala vdova.

Vsi so poželjivo obračali oči v prešerno žensko in vsakdo si je želel poljuba od nje. Le Andrej ga ni dobil, zato se ni mogel od srca nasmejati težkim ženam, ki so padale na roke, da bi lahko pokleknile. Počasi in s pobožno vdanostjo so se pripravljale za poljub, kakor bi pile usmiljenje večnosti.

Andrej pa je mislil: «Prekleti Zamejčevj rod! Boš že še izkusil, kaj zna Godežev Andrej! Satansko seme, zāme ne bo miru, dokler ne izgineš z zemlje. Zaničujte me, pa je bila Aza moja, bo Marija in...» Od same jeze so se mu iskrile oči.

Medtem se je v krog plesalcev, ni se vedelo kako, vrinila Svedračeva kozava. Tudi ni bilo jasno v vrtežu, kako je prišla do blazinice. Le to so vsi videli, da jo je zagnala pred Andreja.

Fant se je zdrzil. Vseobči smeh ga je razdražil. Da ne pokvari zabave, je pokleknil. Tedaj ga je že pijana ženska sladko objela in zacmokala po obličju: «Ljubček!» Od studa jo je Andrej pahnil od sebe, da je padla vznak ter udarila z glavo ob tla. Bliskoma se je dvignila in s strašno spačenim obrazom je pretila: «Hudič,

od babe pčgineš. Do kosti te izgrize. Zver ošabna!» Nihče ni vedel, kaj se je zgodilo, kozavi so tekle solze po licih, Andrej je ves prebledel. Roke so se mu tresle.

Ženska pa se je obrnila: «Ta hudič je tisti, ki je našo Azo zatajil. Potem se je bahal s svojim grehom po oštarijah!»

Andrej je planil za njc, kajti začutil je v hipu, kako odmeva Azino ime in s kakšnim srdom so ga pogledali. Luka je pristopil in ga prijel za roko: «Andrej, ženske ne boš bil!»

Zaničljivo ga je meril Godežev in pljunil: «Nisem vedel, da je tudi ta ena izmed tvojih!»

Nihče se ni zasmel. Ženske so se razjezile: «Luka, udari! Čez Zamejčeve ne bo...» Toda Luka se je visoko nasmehnil. Oči so ujele Maro, pomilovalno je ošinil Andreja in zamahnil je z roko: «Judež!»

Andreju so zadržele ustnice, da jih ni mogel umiriti. Vsa kri se mu je stisnila v srce in temne lise so se mu pokazale pod očmi. Premagoval se je, da bi ne planil na Luko. Plesalci so stali ukopani, legla jim je na srce beseda «Judež!»

Le Rudniška se je zasmejala: «Živio, Luka! Vrv za Judeža!» Odvezala si je podveznico ter mu jo zalučala v obraz: «Tu jo imaš!»

Smeh se je razlegel po dvorani, celo Andrej se je z njim spretno rešil iz zadrege, a srce mu je huje krvavelo kot v najgloblji žalosti. Umaknil se je med svoje za mizo in kolobar se je razklenil. V kotu je mašil Svedrač usta svoji kozavi, ki je pijano tožila: «Mila Azička moja, mila Azička!» Luka je tiho naročil hlapcu: «Reci Svedraču, naj jo spravi iz dvorane, da se iztrezni!»

Rudniška se je obesila na Luko in sedla z njim za mizo. Bila je pijana in pričela se je cmeriti, božajoča Luko po roki.

«Tebe bi rada, Luka, tebe, zakaj si se tako zavrgel?» Luka se ji je dobrohotno smejal, toda sam zase je mislil, ko je gledal snežnobeke roke in grudi: «Vražja ženska, še angelci bi se zmotili pri tebi!» Vso roko mu je območila s solzami.

«Ah, Luka, pleši, pleši, kakor si včasih, ko sem bila še v kratkih kikeljcah, že takrat se mi je ponoči sanjalo o tebi!»

Za njima so sedele one, ki so nocj prodajale ter so jih zdaj zamenjale dekletke.

«Luka, Luka, pleši!» Prigovarjale so od vseh plati. Dvignil se je in je zapovedal godcem: «Mojega!»

Postavil si je majoliko na glavo in pričel polagoma, previdno in nato vedno ognjeviteje. V sredo dvorane, kjer se je vrtel Luka, se je zgrnila vsa družčina.

«Bravo, Luka! Bravo!» so tleskale razgrete debeluške. Luka dolgin pa se je vrtel in pel smehljaje:

«Fič, fič, tralala, fič, fič...
moja ljubca 'ma skočno peto,
ena druga pa ravno tako!»

Prizibal se je s temi besedami do Rudniške, jo pogledal izpod čela in jo vnel. Skočila je na stol ter se bila po stegnih: «Živio, Luka, živio!»

Na drugem koncu je zopet vabil dekleta:

«Ženskam ogenj v licih gori!
ha, ha, fič, fič, ha, ha, fič, fič!»

Za njim so se pričeli vrteti; «ha, ha, fič, fič!» Celo Škrjanček je plesal s harmoniko. Nato je vzel Luka z glave majoliko in zaplesal krog miz.

«Trč, trč, trč,
ob moj poln vrč!»

Pili so do dna, a Luka je praznil majoliko. Vsak se je rinil v ospredje, da je lahko pil in pel z njim:

«Trč, trč, trč,
ob moj poln vrč!»

Ko je plesal mimo Godeževe mize, se je izognil Andreju, čeprav je ta že previdno segel po kozarcu. Tedaj je Andrej sklenil, da se pri priči maščuje. Previdno je poklical Svedrača in mu naročil: «Pojdi in pripelji Matijo ali Marijo! Si razumel? Matiji še posebej povej, kako pleše Luka!» Svedrač se je nejevoljno podal na pot. Že so se tla pogrezala pred njim in s težavo je pridrsal do Znamenja. Dolgo je trajalo, da je našel Matijino hišo. Skozi dvorišče se je otipal v vežo.

Zamejec je sedel za mizo in pil. Trudne so bile njegove oči in resno obličje je strmelo v preteklo življenje. Svedraču se je zaletal jezik: «Ne greste, gospod?» Matija ga ni niti pogledal. «Slišite, Luka pleše svoj fič, fič!»

Tedaj je Zamejec vstal in pleča so se mu tresla od jeze: «Ven, pravim!» Zaukazal je z roko, tako srdit mu je bil glas, da se je Svedrač v trenutku streznil in odkrevsal iz hiše: «Še ubije me. Kakor gad piha! Ta hudič Andrejev naj gre sam vabit. Nalašč me je poslal!» Na Hostarjeva vrata se ni upal potrkati. Postavil se je pod razsvetljeno okno, se v^zpel na prste in videl Marijo sedečo, s hrbtom proti oknu obrnjeno. Zdelo se mu je, da joka. Razločno je čul, kako hrope Rok. Naenkrat pa je zavladala tam notri tišina.

Nato je hripavi glas obupno tožil: «Križ božji, pomagajte, da se zravnám. Vsa fara pleše, jaz pa ležim ... oh, pomagajte!»

«Ta znori!» je menil Svedrač in hitro izginil med hišami.

«Kjer je huda jeza in velika žalost, tja ne hodi, te ne trpe!» je godrnjal sam záse in krevsal nazaj. Pozno je že bilo, ko se je vrnil. Andrej ga je svetlo pogledal.

Svedrač je odkimal. Godeževega je speklo, z dolgim požirkom je poplaknil jezo. Poklical je svoje hlapce in ukazal: «Na vse mize vina! Na moj račun!»

Tudi pred Rudniško so postavili liter. «Ha, za Judeževe groše ne bom pila!» se je zasmejala in odrinila vino, da se je poredilo po mizi. A njene besede so se izgubile v hropenju harmonik.

Že se je svetlikalo nebo na obzorju in sivo pepelnično jutro se je napovedovalo.

Besno so grmele harmonike, dneva se boječi plesalci so vzkipeli v podvojeni strasti. Žehteče so se objemala telesa in posebno spočite debeluške so zapeljivo iskale moških. Kakcr hitro sta se zavrtela, ga je brez sramu tesno privila na mehko telo in v opojni nasladi so se ga oklepale bele, polne lehti.

Pogledi so se ponižali k zemlji. Komaj je za hip pctihnila harmonika, je peljala ženska fanta k mizi, kjer mu je rezala mastno šunko ter mu jo vdano ponujala.

Mlajši pari so izginjali skozi vrata, se vračali zardeli in opojeni od žive ljubezni.

Druge, ki še niso ujele plesalca, so sedele za mizo, pile sladko vino, pele pobožno in slavnostno, kadar se je mlado dekle izgubilo s fantom skozi vrata:

«Da b' vedla, dekleta, ve,
kak dolga večnost je,
bi na krancelj pazile,
de bi z njim v nebesa šle.»

Rezko in zveneče so peli sladki glasovi, valovala so oprsja v naročju. Gruča pijanih fantov se je prizibala mimo in jih obdala v krogu.

«Le škoda bi b'lo
za to žlahtno telo,
ko bi grešno živelo,
v pogubljenje bi šlo.»

Dekleta so se zlobno hihitala, fantje pa so posedli krcg mize in pili na žive in mrtve. Skozi okna je silil sivi dan.

«Meni je vroče, da znorim!» je stokala Rudniška, pijana in cvetoča kot breskev. Sedela je na malem sodčku za plahto, si

odpenjala bluzo ter jo slasila. Zasople so pod šiptami bele grudi, ljubezni žejne roke so objemale misdega fanta, ki se je izgubil v njenem naročju.

«V oŕce me ugrizni, ti moj kodrači» ga je užigala in se bliŕeno utrujena naslanjala na zid.

Pogesili so luči.

Luka je hodil po dvorani in se amejal parom, katere je v zadnjem trenutku družil Pust. «Nobeno vino ni tako sladko kot tibi» «Ti moja roŕab» «Jezna, kako lepo!» Čarobno ŕepetanje je proŕikalo v zaduŕno ozreŕje, katero je ŕe pretresal jutranji hlad skoz odprta vrata.

Tedaj je ugledal Svedraŕa, kako odnaŕa gnati in klobase pod sukajŕom.

«Ono, pustni odpustki!»

«So mi naroŕile, naj pospravim,» se je mural oni.

«Ze dobro!» Luka se je zareŕal in nagnal hlapce, da so pobrali Mari kocarce. ŕim bolj se je danilo, tem jasneje so blestelo bele roke, poŕivajoŕe izvoljencem krog vratu.

«No, zdaj poglej, boŕji oŕe, kako ti je hudiŕ zmeŕal ŕtrono. Pa reŕi, kdo je ŕe moŕ in kdo je ŕena?» je hudomuŕno ugibal Luka.

Tam v kotu so sedeli godci, ki so si ŕele sedaj oddahnili. Tja se je podal Luka, «Mi, ki nam je za vino in ne za ŕenske, zapojmo!» Povzdignil je glas in zapel smehljaje:

«Teble kosti ni drugega,
kot prah in pepel.
Le to si v oŕce vzemi,
ne boŕ nikoli veŕiti!»

Smejali so se in pili, da je beli dan prodril v poslednji kotiček.

Kar je bilo bŕlo, je postalo sivo, kar je cvetelo rdeŕe, je oble- delo. Sram je dvignil hlati in kneslu je sredi prazne in zaspane dvorane sedel le ŕe Luka ter ŕakal na Maro. Medtem je videl, kako so Andrejevi hlapci dvignili speŕo rudniŕko vdovo in jo ven poŕedli na voz.

«Oŕi mi izpraska, ko se prebudi,» je pomislil. «Hm, nemara se ŕe vzameta?»

Farani so se podali v oŕkeve. Ko jim je ŕupnik trosil pepel po glavah, so se oŕi med oŕej poredno pozmiŕale.

«Zamejŕevih nih» je potaknil Roŕman. «Zanje je ŕivljenje samo pepelnica.» Z ŕalŕatnim licem je vrŕil opravilo.

Popoldne so pokopali Pusta in pili še do noči. Nato pa so se pogreznili farani in faranke v trdi spanec, da bi pozabili tisto noč.

* * *

Med materami je v pepelnični noči zavladal mir in pokojno so zrle na cesto, ki je bila prazna in tiha. Le tisti, v kateri je trpel Matija, so se zaprle oči in zdelo se je, da je oslepela od žalosti in od ponosa, da bi ne gledala več svoje nasprotnice na drugi strani.

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Ivan Prijatelj / Dostojevskij

vrste
esloj
Uvod. — V najvišja dva vrhova se je povzpela umetnost ruskega realizma v drugi polovici XIX. stoletja v dveh genialnih osebnostih, v Fjodorju Dostojevskem in Levu Tolstem, v dveh pisateljih, ki pomenita najvišji izraz pripovedne umetnosti ne samo v krogu svojih sodobnikov, ampak tudi njihovih naslednikov, ruskih in svetovnih, prav do današnjih dni. Tolstega je že sodobnost vsega sveta pripoznala v vsej njegovi veličini. Grandiozno poštavo Dostojevskega, katero je njegova sodobnost drobila v kosce, devajcč te kosce pod svoje časovno in strankarsko prirezane lupe (zato, ker je bil Dostojevskij tudi eksponiran politični publicist), njo je pričela v celotnosti razumevati šele svetovna «moderna». A danes moramo reči, da raste njegova figura naravnost v neznane širine in višine.

ta je prvi
O Dostojevskem eksistira danes v vseh jezikih sveta cela literatura, ki se od dne do dne množi z vedno novimi razpravami, študijami, oznakami, preiskovanji in monografijami. Preden pozikujem še jaz za našo javnost narisati pcvršen profil, menim, da je potrebno izpregovoriti nekaj malega načelnega o Dostojevskem kot docela svojevrstnem in vendar v osnovi tako ruskem pojavu.

Dostojevskij je realist, a prav poseben, nadobičajen realist, umetnik, ki smatra za realne ne samo vse racionalne, ampak zlasti tudi vse iracionalne sestavine človeka. Za ocenitev in za pravilno razumevanje njegovega sekularnega pojava ne zadostuje formula v tedanji Evropi in v njegovem času razvojno nujno se vrstečega in uveljavljajočega umetnostnega realizma. Merila tedanjega evropskega realizma, to se pravi, umetnosti kolikor mogoče zvesto opazovane in do najfinejših odtenkov točno «zadete» objektivnosti, umetnosti, ki je vsa potopljena v predmetnost glede človeka in prirode, umetnosti, katero zanimajo predvsem neposredni in aktualni odnosi človeškega sožitja, umetnosti, ki prisega zgolj na

podlago empiričnega izkustva, odpovedujoč se vsem apriorističnim ideologijam, ta merila so premajhna, da bi mogla izmeriti pojav tega pisatelja, ker ne dosežajo vprav onih sestavin njegove genialne osebnosti, s katerimi učinkuje Dostojevskij preko pokolenj, struj in vekov.

Dostojevskij ni samo realist, on je n a d r e a l i s t, ker ni zgolj umetniški oblikovatelj realnih elementov človeka kot produkta fizične prirode, ampak tudi iracionalnih življenj njegove duševnosti, katerim ne more človek do živega z nobeno empirijo, o katerih pa je imel vedno žive slutnje, zvezane z mukotrpno, strastno in žgočo željo njih dojetja. Za neštetokrat pretresana vprašanja, tičoča se fizičnega človeka ter prirode in pa socialnih človeških odnosov v skupnem sožitju za ta vprašanja, zanimajoča duhove zlasti v dobi realizma, pozitivizma in socializma, je imel Dostojevskij interes res iz svoje evropske sodobnosti; zanimanje za probleme človeške duševnosti, s človeškega stališča nič manj realne, pa je podedoval ta «severni mag» s svojo pristno rusko naturo od svojega slovanskega plemena, od onega ruskega človeka, ki si ubija bolj nego sin kateregakoli drugega naroda glavo z večnimi, samo slutnjam dostopnimi horizonti teh ugank.

Centralno jedro vseh teh ugank tvori postulat nesmrtnosti človeške duše, njenega zagrobnega življenja, in v zvezi z njim postulat edinobožja — ideja enega Boga, uglašujočega po zasluženju in pravici vse tostranske disharmonije v onostranski harmoniji. Dostojevskega umetnost je bila realistična, ker je slikala človeka po vseh njega realnih sestavinah v najširši latitudi, v najširši skali njegovih nagonov, občutkov in stremljenj; a bila je še povrhu nadrealistična, ker je razgrinjala najskrivnejše gubice človeške duše, prodirajoč v najtemnejše njene labirinte in «zaklenjene kamrice» njenih slutenj in pričakovanj. Ta značaj njegovega genija je bil Dostojevskemu prirojen kot rodovna dediščina njegovega slovanskega plemena. «Bogoiskateljska» črta je tvorila eno osnovnih potez njegove nature. V svoji «Zapisni knjižici» si Dostojevskij zabeleži kot odgovor na opombo Kavelina, trdečega, da so ta vprašanja duše na podoben način kakor Dostojevskij reševali vsi narodi v otroškem stadiju svojega razvitka, sledeče besede: «Mislim, da ne verujem v Krista in ga ne izpovedujem tako kot otrok, ampak da je skozi ognjeno peč dvomov šla moja hosana.» «Bogoiskateljstvo» in priznavanje vseh tako kompliciranih zahtev ter slutenj avtonomne duševnosti, zgoščujočih se v veri v osebnega Boga, za realnosti, leži v individualni duševni organizaciji Dostojevskega. Povodom istodobnih ruskih kritik o

njega «Karamazovih» si je zapisal Dostojevskij v svojo beležnico: «Malopridneži so me drastili z mojo neomikano in nazadnjaško vero v Boga. Tem zarobljencem se niti sanjala ni takšne sile negacija Boga, kakršna je obsežena v Inkvizitorju in njemu predidočem poglavju, kateri negaciji v odgovor služi ves romani. Saj jaz vendar ne verujem v Boga kot bedak in fanatik. In tisle so hoteli mene učiti in so se norčevali nad mojo nerazvitostjo! A njih glupi prirodi se niti sanjalo ni takšne sile tajenje Boga, kakršno sem prehodil jaz. Oni bodo mene učili!»

Dostojevskij kot nadrealistični tvorec večnih umetnin pada sicer iz okvirov prostranstva in časa. Je pa v njegovi miselnosti mnogo takega, kar je tesno zvezano z njega sodobnostjo in se dá razložiti s prehodnimi stremljenji ruske družbe, v kateri je naš pisatelj rasel. Večina velikih pisateljev 40tih let, v katerih družino spada tudi Dostojevskij, se je na Ruskem grupirala okrog kulturne struje «zapadnikov», katerim sta bila izdelala njih ideologijo Bjelinskij in Hercen v soglasju z zapadnim pozitivizmom in začetnim socializmom. Ta «zapadniška» ideologija je bila na Ruskem napravila dolgo pot od Bjelinskega zaverovanosti v evropski empirični progres do Hercenovega razočaranja v veri, da bi mogel kdaj zapad uresničiti ideale socializma, do tega publicista trdnega prepričanja, da bo to mogel storiti samo ruski narod. A tudi takrat, na koncu svojega burnega življenja, ko je bil Hercen že ves razočaran nad Evropo, je še trdno vztrajal na osrednji točki zapadnega realizma in pozitivizma, pišoč: «Megla je legla okrog mene, zapadel sem divjemu, topemu obupu, a nisem se tolažil z nadejami in svoje žalosti nisem niti za hip prepustil poneumnjujoči misli o svidenju za grobom.»

Turgenjev Najizrazitejši ruski «zapadnik» je bil Turgenjev, realist z neizogibno pesimistično in melanholično senco nad velikimi, mirnimi čmi. Ta je v svoji korespondenci z gospo Viardotovo odgrnil zaveso izpred najtajnejših in zadnjih celic svoje duševnosti. Dne 19. decembra 1847. ji je pisal, da je zanj Calderon največji katoliški pesnik, kakor je Shakespeare prvi velikan med nekrščanskimi. V Calderonu triumfira nezlomljiva vera v Boga. To, kako on ponižuje in v prah polaga vse, kar sestavlja človeški ponos, pred obličje božje milosti, vseporavnavajoče in uglašujoče, ga povzdiguje do neverjetne sile in energije, ki sta po Kantu glavna znaka pravega pesnika. Čitajoč njegova dela, pravi Turgenjev, človek pozablja, da je to božanstvo samo njegov stvor. Nato pa pristavlja ruski realist značilno karakteristiko sebe, ko

piše: «Toda jaz imam vendar rajši Prometeja, satana, tip puntarstva in individualizma. Naj bom atom, a zato sem sam svoj gospod. Jaz hočem resnice, ne odrešenja, in je pričakujem od razuma, ne pa od milosti.» V nadaljnji svoji korespondenci se Turgenjev takole izpoveduje omenjeni dami, pišoči ji dne 1. maja 1848.: «Vtisek, ki ga dela priroda na osamljenega človeka, je svojevrsten. V tem vtisku je usedlina bridkosti, sveža kakor vonj polj, v njem je malce jasne melanholije kakor v petju ptice v pomladi. Nikdar nisem mogel brez razgibanih čuvstev gledati, kako se vejica z mladimi, zelenečimi listki razločno riše na sinjem nebesu. Kakšen kontrast te male, živeče, slabotne vejice in tega večnega, pustega, brezkončnega neba, ki je sinje in svetlo samo po milosti zemlje. Nad zemsko atmosfero vlada hlad 70° in večni mrak... Ah, jaz ne morem trpeti neba! Življenje, njega realnost, njega slučajnosti, njega navade, njega hitro menjajočo se lepoto... vse to obožujem. Privezan sem k zemlji.» V juniju 1849. nadaljuje isti Turgenjev panteistično-filozofsko: «Res, priroda je ravnodušna. Duša je samo v nas in verjetno nekoliko tudi okolu nas — to blede sijanje, ki ga izkuša neprestano pogoltniti vekovečna noč. No, kljub temu je hudobna priroda čudovito lepa.» Najdoločneje pa se izpoveduje Turgenjev Viardotovi svojega realistično-vitalističnega pogleda na svet in življenje v pismu z dne 28. junija 1849. V njem izjavlja, da njemu ne vzbujajo zvezde, kakor so vzbujale Kantu, ravno religioznih čuvstev. Nasprotno: njemu da govoré samo o brezštevilno tam razmetanih svetovih in neizmernem ter brezbrežnem življenju. «A kaj je življenje?» se vprašuje Turgenjev ter nato odgovarja: «Jaz nič ne vem — znam samo toliko, da leži v sedanji minuti vse, da je v nji življenje v polnem razcvetu, v polni sili. Ne vem, bo li tako dolgo, bo li tako kratko, a sedaj je tako. Življenje ukazuje, da kroži moja kri po žilah brez moje volje in pomoči, in čno tudi zapoveduje, da se zvezde pojavljajo na nebu kakor ulesca na koži. In to življenja nič ne stane in zategadelj ni v tem nobene zasluge njegove. Ravnodušna, oblastna, poželjiva, egoistična, grabežljiva sila je življenje in priroda je bog. Imenujte jo, kakor hočete, a ne molite je. Obožujte jo za lepoto, a ne obožujte je za veličast ali slavo. Ker prvič ni zanjo v tem nič niti velikega niti majhnega — drugič pa ni v vsem vesoljstvu skupaj nič več slave, nego v padajočem kamenu, v tekoči vodi, v prekuhavajočem želodcu. Vse to ne more delati drugače, nego slediti zakonom svojega bistva, ki je življenje.»

Turgenjev se je zavedal, da to in takšno naziranje ni naziranje ogromnih množic njegovega ruskega naroda, onega naroda, ki

ima trdno vero v vsepcvrčajočega osebnega Boga in v dušno prerojenje v zagrobnosti, onega naroda, ki je vsevdilj kazal nagnjenje, uravnavati vse svoje pozemeljsko dejanje in nehanje v zmyslu te vere. A Turgenjev je živel večji del svojega življenja na zapadu in je pisal, ko se je bil pravkar povrnil z nekega obiska svoje domovine, dne 16. maja 1850. cmenjeni svoji prijateljici: «Rusija bo čakala; ta neizmerna in mračna figura, ki je ne-
premična in zagrjnena v tenčico ko sfinga Edipova. Požrla me bo enkrat pozneje. Zdi se mi, da vidim nje velike oči, neprestano uprte vame z mračno pozornostjo, kakor se upirajo v človeka samo kamenite oči. Bodi mirna, sfinga, v nekaterem času se vrnem na tvoje stepí in ti me boš, ako ne rešim uganke, po svoji volji pogoltnila.»

Turgenjev je bil izšel iz ruskih plemiških krogov, živel je vedno v urejenih razmerah, bil je uravnovešena natura. Ako se je zanimal za izboljšanje trde usode tlačanskega ruskega kmeta, je to delal kot gospod, napolnjen po svoji izobrazbi s plemenitimi, človekoljubnimi ideali svojega naziranja. Z ruskim preprostim ljudstvom se kakor noben ruski plemič ni nikdar čutil eno; vedno je gledal na kmeta navzdol z dobrohotnimi očmi, z očmi plemiča, ki se zaveda, da se je on mogel povzdigniti v takšne višine iz braženosti s pomočjo kmetiških žuljev. Kmet mu je dobavljal hrano, da se je on izobraževal. Bil je Turgenjev — da upotrebim izraz kritika Mihajlovskega, ki ga je ta ustvaril za označbo vse te ruske plemiške pisateljske družine — tip «kesajočega se plemiča».

Drugače Dostojevskij.

Dostojevskij je bil «raznčinec», potomec brezimenskih in breztradicijskih rodovin, živeč vse svoje življenje v najtežjih gmotnih in moralnih razmerah, v bližini bednih ljudi, brodečih do kolen po življenjskem blatu, padajočih na vsakem koraku v mračnem labirintu temnih nagonov v greh in zločine in dviga-
jočih se iz teh nižin v višave ob eni sami bilki, ob nezlomljivi veri v vstajenje, v odpuščanje, v prerojenje ter poveličanje vsaj po smrti pred vseprosvetljujočim obličjem vseharmonizujočega, edinega Boga. Tudi Dostojevskij je bival parkrat po več mesecev na zapadu; a on ni niti za hip prenehal živeti v najožjem kontaktu s svojim preprostim ruskim ljudstvom. Vsaka žilica njegovega bitja je utripala v enem taktu z organizmom njegovega ljudstva. Njegov lastni duševni organizem je imel torej že po svojem poreklu takšne korenine, da je na deblo, vzraslo na teh koreninah, moral priti docela drugačen cepič, nego na debela ostalih ruskih velikih pisateljev, znamenitih realistov štiridesetletnikov. In res

se je vcepila nanj svojevrstna mladika, in sicer tedanjemu času primerno preinačen narastek nekdanjega «slavjanofilstva», tako zvano «počveništvo», naziranje o potrebi ozke zveze ruske inteligence z domačo rusko «grudo» («počvo»), z domačim ljudstvom ter z vso njegovo miselnostjo in čuvstvenostjo.

Ponavljam: Dostojevskega nadrealistična duševnost, smatrajoča za realnost ne samo vse izkustvene, empirične doznatke, marveč tudi vse komplicirane strogo čuvstvene slutnje in postulate, ima svoje korenine v rodu in življenjskih okoliščinah, iz katerih je izšel ta véliki umetnik; dobila pa je še povrhu mnogo svojih narastkov iz kulturnopolitičnega ruskega pravca, h kateremu je pripadal Dostojevskij obenem s kritikoma Strahovim in Apolonom Grigorjevim — iz «počveništva», svojevrstnega rokava «slavjanofilstva». Od prvega «slavjanofilstva» se je «počveništvo» razlikovalo zlasti v tem, da ni tako rezko odklanjalo zapadne kulture, zlasti ne Petrovih reform — dasi se mora reči, da je izpovedovalo primat vsega domačega nad vsem tujim — od poznejših «slavjanofilskih» doktrin se je ta duševna smer ločila po tem, da ni nikdar padala v oboževanje bizantinizma. Glavno njeno stremljenje pa je šlo za tem, da ustvari Rusom kulturo in umetnost, vzraslo o r g a n s k o iz ruskih tal. Muke, izvirajoče iz žive zavesti kolosalnega prepada med ljudstvom in inteligenco — kateri prepad ni bil do zadnjega časa nikjer tako globok kakor na Ruskem — niso kmalu koga tako mučile kakor Dostojevskega. Na ta izvir «bogoiskateljstva» pri Dostojevskem, na ta, dejal bi, «nacionalistični» povod njegovega pristanja k ljudski veri v Boga je namignil ob svojem času že ruski publicist V. Rozanov v predgovoru k Marxovi izdaji Dostojevskega zbranih spisov z naslednjimi besedami: «Ideja nesmrtnosti človeške duše je seveda jasna nepreglednim ljudskim masam, razločna sama po sebi, neporušljiva v njih srcu, ostaja pa težko dostopna za vse sloje človeštva, izgubivše s svojim ljudstvom zvezo, kar pa ne zadeva in tudi vnaprej ne rešuje vprašanja o tem, na kateri strani leži resnica.» Isti Rozanov se je mimogrede doteknil tudi vprašanja, zakaj je bil Dostojevskij že po vtiskih svojega življenja in milijeja, ki je v njem vzrastel, takorekoč predestiniran, položiti center svojega duševnega iskanja v nesmrtnost človeške duše in v vero v osebnega Boga. Za duha, ki je prehodil «prirodno» izobrazbo, pravi Rozanov, je ta ideja težka, a človek, ki je spoznal omejenost svojih prirodnih logičnih sil in prišel v izredno težke položaje življenja, to idejo dojame s čuvstvom. «K tem posebnim, izključnim, izrednim položajem spada tudi greh, zločin, o katerem je

človek pri njega izvršitvi mislil, da ga je zagrešil samo zoper človeka, katerega pa po posebnostih, po nerazjasnjivih svojstvih svojih notranjih muk začenja razumevati, da je ž njim grešil še zoper nekoga drugega, zoper Boga; ne nahajajoč odpuščanja na zemlji, ga išče za grobom, zavedajoč se nesmrtnosti svoje duše.»

Vero v osebnega Boga in v nesmrtnost duše je Dostojevskij sam vedno spravljal v zvezo s sebi lastnim verovanjem in zaupanjem v svoj ruski narod, kar govori tudi za to, da so «ravno nacionalistični» cilji podkrepljali njegove individualistične verske kali. Najznačilnejši v tem oziru je znameniti dialog, v katerem se razgovarja Šatov — Dostojevskega alter ego — s Stavroginom v 7. oddelku 1. poglavja II. knjige njegovih «Besov». Tam pravi Šatov, da «se še noben narod ni organiziral na znanstveni in razumni podlagi... Narode tvori in giblje druga sila, poveljujoča in gosposdujoča, toda neznana in nedoumljiva; to je žeja neutešne želje, ki stremi priti do konca, katerega pa istočasno zanikuje. To je sila neprestane in neumorne afirmacije svojega bitja in negacije smrti... Cilj vsega narodnega gibanja je pri vsakem narodu in v sleherni dobi njegovega življenja edinole iskanje Boga, svojega, brez pogojno svojega Boga, in vera vanj kot v edinega pravega. Bog je sintetična osebnost vsega naroda, vzetega od njegovega začetka do konca. Nikoli še ni bilo tega, da bi imeli vsi ali mnogi narodi skupno enega boga, zmerom je imel vsak svojega posebnega... Čim silnejši je narod, tem bolj svojski je njegov bog. Nikoli še ni bilo naroda brez religije, to je, brez pojma o dobrem in zlem.» In ko Stavrogin Šatovu reče, da on s temi trditvami ponižuje Boga do atributa narodnosti, mu odvrne Šatov: «Narobe, narcd dvigam do Boga... Narod je telo božje... Ako velik narod ne veruje, da je v njem edinem resnica (res v njem samem in izključno v njem), ako ne veruje, da je on edini sposoben in poklican, s svojo resnico prebuditi in odrešiti vse ostale, pctem se takoj izpremeni v narodopisno gradivo, ne pa v velik narod... Edini narod 'bogonosec' je ruski narod!» vzklika Šatov: Dostojevskij v ekstazi. Stavrogin, vso zapadno kulturo prehodivši ruski plemič, ostaja blazirano miren in zastavlja Šatovu vprašanje: «Verujete vi sami v Boga ali ne?» — «Jaz verujem v Rusijo, verujem v njeno pravoslavje... verujem v telo Kristovo... Verujem v nov prihod božji v Rusiji... Verujem...» ves zamaknjen in zanesen kopiči Šatov besedo za besedo. — «Toda v Boga? V Boga?» sili vanj Stavrogin. In natc se Šatovu, silno značilno za Dostojevskega, iztrga iz duše odgovor: «Jaz... jaz bom veroval v Boga...»

V tem razgovoru in vzkliku svojega junaka je Dostojevskij po mojem mnenju razkril pot, po kateri je šlo njegovo «bogoiskateljstvo». V trditvi Šatova, da «bo veroval v Boga, zato ker veruje v ruski narod», se zrcalijo vse muke dvomov onega Dostojevskega, o katerem vemo, kako strastno je Boga iskal, o katerem pa ne vemo, če ga je tudi našel. «Jaz b o m veroval v Boga!...» je preznačilen vzklik ne samo Šatova, ampak tudi Dostojevskega. — Lehko bi pa kdo mislil, da so te besede samo Šatovljeve in da ne izražajo mnenja samega Dostojevskega. Kdor bi tako mislil, bi se mogel sklicevati na velikega prijatelja Dostojevskega, na ruskega filozofa Vladimirja Solovjova, ki je trdil, da Dostojevskij ni stremel po «ruskem bogu» iz nacionalističnih in narodoljubnih nagibov. Toda podobno, kakor tukaj Šatov, govori Dostojevskij sam v svojem «Dnevniku pisatelja», kjer se čitajo besede: «Vsak velik narod veruje in mora verovati, da je ravno v njem in zgolj v njem samem zapopadena rešitev sveta, da živi on v to svrhu, da stopi na čelo narodov, da jih združi vse v sebi v enoto in jih povede v družnem zboru h končnemu cilju, namenjenemu njim vsem... Veliko samomnenje, vera v to, da hočeš in moreš povedati poslednjo besedo svetu, je poroštvo najvišjega življenja nacije.»

Znano je, da se je Dostojevskij do zadnjega diha svojega življenja mučil z iskanjem Boga, ki je bil zanj postulat čuvstva pravičnosti v težkih okoliščinah življenja, obdajajočih ga od mladosti, iz katere ni mogel pozabiti spomina n. pr. na nekega nedolžnega otročka, trpečega krivične muke, jokajočega «nekaznovane» solze in iztezajočega svoje ročice k «Bogcu». Dostojevskij se je mučil z iskanjem Boga, bitja, ki je tvorilo središčno idejo vse duševnosti ogromne večine njegovega naroda, onega elementa, s katerim se je naš pisatelj hotel zlit v eno, o katerem je vedel, da je ta njegov oboževani lik razklan po prepadu teizma in ateizma v dve polovici, in o katerem je zatrdno mislil, da s to razpoko v sebi ne zasije pred ostalimi narodi v oni impozantni veličini, ki mu gre. Odtod in iz poprej povedanega nam postane jasno, zakaj je Dostojevskij tako sovražil in pri vsaki priliki ironiziral ter bičal Hercena in Turgenjeva. Dostojevskij je bil «raznočinec», tip ruskega pisatelja, ki je nastopil in zavladal v ruski literaturi potem, ko so že bili svoj prapor razvili humanski realisti 40tih let, ruski «kesajoči se plemiči». Bil je Dostojevskij naravnost prototip onih pisateljev, o katerih je Mihajlovskij v marcu 1874. zapisal resnično trditev, ki se priklada malo komu tako točno kakor njemu: «Raznočinec se ni mogel zadovoljiti z

občnimi kategorijami civilizacije, iz katerih so izhajali ljudje 40tih let. On je ocenjeval te kategorije samo po njih odnosih do naroda, in blaginja naroda je bila zanj ravno tak kriterij, kakršen so bile za ljudi 40tih let abstraktne kategorije civilizacije.» — Iz svojega ruskega plemena je Dostojevskij podedoval še druge črte, pred vsemi dve, ki ju je opazil na njegovih junakih že leta 1837. kritik Mihajlovskij. Prva izmed teh črt je vsako mero in mejo prestopajoča spozaba v vsem, navaljujoča na Rusa nenadoma in elementarno kakor povodenj. «To je potreba presežanja preko roba, potreba človeka, pristopiti v občutku, jemlječem dihanje, k prepadu in se nagniti vsaj na plovico života nadenj, pogledati naravnost v brezdnno in se v izrednih slučajih tudi vreči v to brezdnno kakor blaznik z glavo navzdol... neka peklenska naslada nad svojo lastno pogubo.» Druga temeljna lastnost Dostojevskega, ki jo on sam proglašja za «najglavnejšo, najosnovnejšo lastnost ruskega naroda», je «potreba trpljenja, vednega in nepctolažljivega, trpljenja vsikdar in v vsem». Ta lastnost obstoji v neke prav posebne vrste samobičanju za poprej imenovano predrznost in za greh, kateremu sledi kakor človeka osrečujoča pokora. Ali sta te dve svojstvi res bistveni črti vsega ruskega naroda, o tem bi se dalo debatirati; to pa je gotovo, da če sta te dve potezi v resnici osnovni potezi ruskega človeka, ju je s svojim plemenom v visoki meri delil vprav Dostojevskij, ta «kruti talent», kakor ga je nazval Mihajlovskij.

V vsej svoji pojavi se Dostojevskij neprestano dvoji, cepi na dvoje: v elemente telesne in dušne, v življe zemeljske in nebeške. Njegova velika, brezprimerna realistična umetnost obstoji v tem, da z enako pronicavostjo, globokostjo in točnostjo ustvarja svoje nesmrtnne like tu in tam, mudeč se vendar najrajši na periferijah predmetnosti, kamor posegajo že žarki čudovite onstranske gloriije podzavestnega, slutenjskega in zagonetnega sijanja sproščene duševnosti. Za Dostojevskega je vsaka človeška duša svet zase, dčim je za Tolstega vsak posameznik samo delce neizmernega sveta. Kakor Tolstoj v poldnevni konkretni jasnosti, tako se Dostojevskij najrajši kreče v somračnem ekvinokciju duševnega kaosa. Dostojevskij je realist sicer tudi fizičnih, a vendar pred vsem duševnih pojavov. Ta črta, ki ga je delala tako modernega v dobi «modernizma», sestavlja bistvo njegovega nadrealizma, ki bi ga mogli imenovati tudi psihološki realizem. Naziva «psiholog» se je on sam branil, kakor se razvidi iz beležke v njegovi «Zapisni knjžici», ki se glasi: «Mene nazivljajo psihologa: nisem; jaz sem

samo realist v višjem zmyslu; to se pravi, da prikazujem vse glo-
bine človeške duše.» In ko je delal načrt za svoj veliki roman
«Ateizem», načrt, ki ga je mnogo pozneje porabil za svoje «Brate
Karamazove», je pisal Apolonu Majkovu dne 11. decembra 1868
iz Floreence: «Jaz imam docela drugačne pojme o resničnosti in
realizmu, nego jih imajo naši realisti in kritiki. Moj idealizem je
realnejši od njihovega. Moj Bog! Ako kdaj povem tako, da bo
imelo glavo in noge, to, kar smo vsi mi Rusi preživeli v teku
zadnjih desetih let v svojem duševnem razvoju — mar ne bodo
zakričali realisti, da je to fantazija! Medtem pa je to pristni in
pravi realizem! To je ravno realizem, samo globlji, dočim plava
njihov plitvo... Z njihovim realizmom ne pojasniš niti stotinke
realnih, v resnici dogodivših se faktov. Jaz pa sem s svojim idea-
lizmom prerokoval že bodoče dogodke. Dogodilo se je.»

V umetnosti Dostojevskega se stikajo bregovi racionalnega in
iracionalnega. Že kot sedemnajstletni mladenič je pisal dne 9. av-
gusta 1838 svojemu bratu Mihajilu: «Človeku je usojeno v delež
eno samo duševno stanje: atmosfera njegove duše sestoji iz zlitja
neba z zemljo... naš svet se mi zdi kot vice nebeških duhov,
omračenih z grešno mislijo...» In res predstavlja Dostojevskega
82-85 življenje prave vice, polne bede, bolezní, trpljenja, muk in strašnih
ogniev, gorečih v njem samem in zunaj njega. Zategadelj je pri
malokaterem pisatelju v svrhu razumevanja njegovih spisov tako
potrebno poznanje njegove biografije kakor ravno pri Dosto-
jevskem.

(Dalje prihodnjic.)

Janko Samec / Zibálka

Kaj da ni prišel še čas,
čas, ki v akrcdih spoznanja globoko odseva?
Kam smo vtopili obraz,
da še od njega resnice nam luč ne odseva? —

Težke so naše poti,
kot da še brodili vsi pregloboko bi v blatu...
V srcih dobrote še ni,
dá bi lepoti se bližala v zlatem ornatu —

Kje si, o matere hram,
s tisto prečudo, prečudno spleteno zibálko,
ki darovala bo nam
moža, ki pel bo resnico na zlato piščalko? —

Anton Novačan / *Papiga*

Poglavje „Ugaslih vulkanov“

Ze je bila za njim ponosna Venecija in jadrno, kakor na krilih, je hitel Orient-Express prcti Trstu. Pomladni dan se je nagibal k večeru, prosojni južni vzduh se je polnil z mrakom in naš sivi kraški svet je tonil počasi v obupno temo, točno, v večno pozabljenje. V vlaku so planile prve luči — in čez malo — odprla se je ob cknih slovečim potnikom divna panorama tržaškega zaliva. Mesto je migotalo v lučih; v pristanu so rajale sence med svetlobnimi kolobarji, a na svetlikasti plohi, segajoči daleč v morje, je plula ribiška jadrnica, v nejasnih zgrbljenih obrisih podobna samctnemu beraču, ki so ga pognali od hiše.

V razkošno opremljenem hodniku ekspresnega vlaka je stal laški general in kazal starikavi dami naglo se menjajoče vidike pred oknom. General je bil ves siv, debeljkast in majhen in zgnjeten v svojo paradno uniformo; čaka na glavi mu je bila trmasto visoka, na obrazu pod njo so štrleli navpik nasukani brčiči, in tako ves sličen zaljubljenemu mucu je grmulil k dami in končno patetično kliknil:

«Che bella vista di Trieste!»

Njegov maziljeni glas je odjeknil po hodniku. Nekje so zarožljale duri kupeja, s treskom in hrupom, ter se je starikava dama spoštljivo zdrznila.

Laški general pa je ponavljal:

«Che bella vista di Trieste!»

«Govedo!» — je zaklical nekdo iz kupeja, glasno slovenski, in še enkrat mukajoče zategnil:

«Go-ve-e-do!»

Laški general se je ošabno ozrl. Nikjer ni bilo nikogar. In ne umevajoč tuje besede, še manj, da je psovka veljala njemu, se je general koketno prestopil in se nagnil še bolj k starikavi dami.

Tiste duri pa so se zcpet zatreskale in zavesa je šinila preko njih. Razburjen mož se je zleknil v kupeju po zofi in je sam pri sebi mrmotal: «Kako sladko je biti barbar!»

Tedaj je iz kota treščilo vanj:

«Govedo!»

«Barbar» je planil na noge in se razgledal. Svetiljka v vozu je bila na pol zavešena in le s težavo je razločil obraz nenadnega sčbesednika.

«Kdaj ste vstopili?» — je vprašal «barbar» razveseljen in ne čakaje odgovora ponujal neznanecu roko. Predstavljal se mu je:

«Jaz sem Tonček Švigajev. Veseli me neizmerno, da slišim tukaj domačo besedo. Kajne, moje 'govedo' velja Lahu, vaše 'govedo' pa velja meni. Razumem, imenitno razumem. Toda jaz jih ne ljubim, Italijanov. Odkar so nam vzeli naše Primorje, naš Trst, našo Gorico in našo solzno Istro, jih sovražim do groba. Sicer sem se že davno odpovedal vsakemu nacionalizmu in zaničujem narodnjakarstvo, iz srca ga zaničujem. Vendar me yselej zbode, ko vidim to gnidasto laško raso, kako se ošabno širi po moji zemlji in pije mojemu življu srčno kri. Veste, to so v meni še rudimenta in sem radi njih često v boju s seboj. Zdavnaj sem prekoračil ozko vaško obzercje in prisegam danes na vse druge ideje. Prisegam, je to prava beseda? No, včasih me je sram, ko se razburjam za take drobnosti. Kaj mi Slovenci, kaj narodnost? Človeštvo! It is the question! Odkod potujete?»

Neznanec je odgovoril z nizkim kljukastim glasom:

«Iz Parizal»

«Tudi jaz iz Parizal! Glejte, kak slučaj!» — je zaklical Tonček Švigajev. — «Čudim se, da vas še nisem opazil. Dolga je pot iz Pariza in marsikaj bi se bila že lahko pomenkovala. Ali ste bili v drugem vozu, ali pa ste kje vožnjo prekinili in semkaj vstopili šele v Italiji?»

Neznanec v kotu je prikimal brez besede. Tonček Švigajev pa je nadaljeval v vsej svoji burni zgovornosti:

«Ah, zašto vas nisem opazil. No, vseeno. Lep kos se še popeljeva skupaj. Prijetno je na potu najti prijaznega sobesednika. Jaz ne ljubim samote, tudi v vlaku ne. Če sem sam, se pečam preveč s svojo lastno osebo in je pri meni posledica vsakega premišljevanja le ostudno sebezaničevanje. Priznam, so ljudje, ki radi tavajo po neizmernih globinah svoje duše, to so navadno nezreli ljudje, ki še tovariijo iz sebe navlako mladostnih razočaranj in nikdar dozorelih pesniških razpoloženj. Jaz sem na priliko vse to že davno odpravil. V svoji mladosti sem vedno nekaj pričakoval, vedno nekam hrepenel, stal pred življenjem kakor pred temno zaveso. Trdno sem upal na neko čisto moje razodetje. Trajalo je pri meni do tridesetega leta. A ko sem bil star trideset let, se je uganka razrešila. Bil je med veliko vojno, v neki baraki na zoprnem Oberštajerskem. Tovariši so spali in hrkali, po meni je s streho kapljala voda in ostuden mrčes me je nadlegoval. Spati nisem mogel in brez misli sem preklinjal, kar mi je prišlo pod zob. Tedaj se spomnim, da bo jutri moj trideseti

rojstni dan. Skočil sem z ležišča, kot da sem zagledal pošast, in taval sem po baraki do vrat. Vrata so bila zaprta, nisem jih mogel odpreti. Zgrudil sem se na tla. Neizrečena boleost mi je razplala srce. Zarja neke strašne misli mi je legla na možgane in ječal sem na tleh: «Čas se je izpolnil, povej, kam?» Tedaj se je zgnetle vseh mojih trideset let v eno samo podobo, tako veliko, kakor je dan od jutra do večera. Vstalo je v meni mogočno čuvstvo, da sem gospodar vsega dejanja in nehanja, ki je nanizano v podobi mojega življenja. Vidite, ob tistem čuvstvu sem pozabil na življenjsko uganko. Rekel sem sam pri sebi: «Živi in gledaj, to je vse!» Zaspal sem sladko na tleh, sam ne vem kdaj, a drugo jutro sem soldatom povedal tako smešno historijo, da so se vsi krohotali. Od tiste noči nisem pretočil v svojem srcu nobene krvave solze več in sem za tisti do godok svoje duše danes popolnoma ravnodušen, z eno besedo, če bi bilo mogoče iti iz sebe in videti sebe, kakor se vidimo v sanjah, namreč kot predmet, gledal bi sebe jaz, Tonček Švigajev, kakor gledamo po ljubih bližnjih v cerkvi ali polni krčmi ali spleh, kjer je veliko na kupu te človeške nesnage!»

Tonček Švigajev je naglo vstal in popravil nekaj na polici. Nato se je sprehodil po ozkem kupeju od duri do okna in zopet nazaj, ne da bi se zmenil za tihega nasprotnika.

«Kaj nisem nekaj povedal?» — je vprašal hlastno in zopet sedel. — «Veste, jaz rad govorim, ali če hočete, jaz rad mislim na glas in sam sebe poslušam. Misliti brez izgovorjene besede je prava muka za mene. Dokler so misli same, begajo in tavajo kakor megle, izgovorjena beseda jih pa disciplinira, da se razvrste v predmetnem redu in so jasne in so tu!»

Nenadoma se je oglasil neznanec:

«Umolknj že enkrat, gobezdalo!»

Tonček Švigajev je videl, kakor v megli, znan profil in na njem zarezo ironije, visečo od usten liki oster nož. Kliknil je radostno:

«O, Mark Antonij, ti si tu! Zakaj se mi nisi poprej oglasil! Si me spoznal? Daj mi roko!»

Mark Antonij pa mu ni roke podal in je sedel v kotu, kakor da bi ga ne bilo. Tonček Švigajev ga je videl bolj v spominu nego živega in resničnega tam med potno šaro kovčegov in plaščev. Zastrmel je vanj. A že je vzkliknil s posmehom brez dolgega oklevanja:

«Tudi v Češki Pragi si bil tak ponosen in ves kakor v zastraženi trdnjavi. Še pomniš? Stanoval si v Nebovidski ulici in si bil

načelnik neke inteligentne tolpe, ki je imela rodoljubni program za slovenski svet in še en program «kulture in lepote» za vesoljno človeštvo. Še pcmniš, nebovidci? Jaz sem takrat divjal in se lovil še po vseh grmih. Zavidal sem vas zaradi vaših dveh programov in zaradi vaše proklete zrelosti. Moj Bog, kaj je zdaj s tistimi ljudmi? Kje je danes tvoja praška čreda, moj gordi Mark Antonij?» — Mark Antonij je odgovoril kratko in pikro:

«Vse v domovini. Vse hiteči kruhoborci. Nekateri že plešasti, stari!»

«To imaš še od Cankarja. Da, spominjam se, vsi «nebovidci» ste bili cankarjanci. Postarani in plešasti kruhoborci, praviš! Saj taki so bili že takrat. Kaj ne veš, da v vsakem Slovencu lajajo tisoč let lačni živci? Cankar je vso to našo ubogo histerijo zasmehoval in nam napravil več škode nego Evropi svetovna vojna. Iskal je pri nas filistre. Saj jih ni. Pokaži mi samo enega, dam ti za njega cekin. Gledaj jim v oči, pa dobro, pa globoko, pa dolgo, — in videl bčš, da so vsi sami lačni idealisti, katerim je vrhu tega rimsko-katoliška dogma zmedla pamet. Ali so bili lačni včeraj in jih je strah, da bodo lačni jutri, ali pa trpe od podzavestne groze gladovanja, podedovane od neslavnih pradedov. Tak je naš človek, a Hrvati pravijo, da je dober kočijaž in naša žena da je dobra dekla, samo site da so! — uboge slovenske stvarce!»

«Daj, daj, prismoda!» — je gnevno zaklical Mark Antonij.

«Hahaha!» — se je smejal Tonček Švigajev, — «zadel sem te v živo, saj ti prihajaš iz Pariza. Vem, bil si na mirovni konferenci in si videl, kako so naši moledovali okrog mogotcev tega sveta. Še neki maziljeni škof se je tam sukal. Sodrga, tolpa ves ta zapad. Tudi jaz sem jih videl, farizeje. Pravico so krojili po rumenih salonih in tète à tète po damskih budoarjih. In ko so onemogli izcejeni diplomati, so prišli na vrsto diplomatski kuliji ter so visoke dame še tiste požrlc. Jaz sem dejal našim lačnim fantom: Kaj se mučite s pisarijo in ponižujete z moledovanjem! Pojdite rajši po salonih in budoarjih in se vrzite med mastne dobro negovane visoke evropejske dame! Zgrabi tako damo spretno in ob pravem času pošteno za bok in drugi dan ti dajo diplomati pol Istre!»

S širokim hohotom je Tonček Švigajev zaključil svojo zbadljivost in zopet popravil nekaj na polici. Nato se je sklonil in privlekel izpod klopi opleteno steklenko laškega vina. Nagnil jo je na usta in jo izpil grgraje do dna.

«Kanalje laške, vino imajo dobro,» — je dejal in se razpregel po zofi. — «Nemara je v njem mnogo krvi, mnogo solza, mnogo človeške mizerije.»

«Kaj misliš, moj gordi Mark Antonij,» — je nadaljeval Tonček Švigajev razmišljeno, — «koliko ljudi je že živel na tem svetu? Samo v Evropi, koliko jih je že leglo k večnemu počitku! Vsa Evropa je eno samo gnojišče, kjer je gnilo, smrdelo in izhlapevalo na milijarde človeških trupel. V našo premilo Slovenijo je leglo, sem izračunal, čez sto milijonov naših pradedov, smo torej mi Slovenci od sedmega stoletja po Kristusu stomiljnski narod, z mrtvimi vred seveda. In pomisli, moj gordi Mark Antonij, mi vsi se rodimo že na gnojišču, črpamo soke iz tega gnojišča, žremo govno in pijemo govno, povsod le govno, govno do absurda. Kje je še košček deviške zemlje, da jo oskrnim s svojim truplom in se razkošno razpadem v njej, ne da bi se mešal moj prah z ostanki ljubega bližnjega!»

Mark Antonij je zamrmral:

«Docela nič pesniškega! Včasih si imel lepše vizije. Še pišeš kaj?»

Tonček Švigajev je srdito zakričal:

«Jaz? Za koga neki? Mar za tvoje postarane in plešaste kruhoborce? Ali pa za cankarjansko navdahnjene slovenske device, ki se učijo histerije iz sirupnosladkih verzov naše moderne? Koliko pa je pri nas ljudi, ki sploh čitati znajo? Zdaj ko smo se ujediniili s Srbohrvati v eno oboroženo celoto, bi bilo pametno in koristno, da pišemo v jeziku «bogmejev», kakor pravi Prešeren, ali pa oni da pišejo v našem načičkanem narečju! Pa tudi to me ne miče. Premalo publike, premalo! Clown ne more biti duhovit v praznem cirkusu. Rad bi pisal v jeziku, ki ga govore milijoni, sto milijonov ljudi, na priliko v angleškem ali ruskem jeziku. Sploh pa je že čas, da bi kak mednarodni forum enostavno z dekretom in s silo zakona določil človeštvu tri jezike kot organe duhovnega življenja. Francoščino za verze, ruščino za pripovedno prozo, nemščino za filozofijo. V cerkvah lahko zadržite sveto latinščino. Vse druge jezike črtajte in s silo zakona prepovejte tiskanje knjig na spakedranih idijomih. Da vidiš, moj gordi Mark Antonij, koliko lepih in resničnih genijev bi vstalo na svetu in koliko literarne branjarije bi izginilo s sejma! Jaz za sebe delam verze samo še na francoskem jeziku. In niso slabi. Poslušaj!

Je suis un animal,
qui n'a pas son égal —

Tudi imam pobožno legendo o sveti Katarini. Gladki francoski verzi... Eh, moj gordi Mark Antonij! A kadar se ponižam do proze...

Tonček Švigajev je postal naenkrat silno resen in umolknil nenadoma.

«Povej nekaj resničnega,» se je k njemu sklonil Mark Antonij šepetaje.

Tonček Švigajev je začel tiho in z novim glasom:

«A kadar se ponižam do proze, mi je svet vsak stavek, ki ga napišem. Bedim nad njim cele noči in se mučim, da ga izkopam, kakor ga v srcu čutim. Ne hranim v sebi veliko zakladov, a kar jih imam, je pravo biserje. In nosim s seboj to strašno breme lepote in ga ljubosumno čuvam pred vsako senco življenja. Edino tega mi ni še oskrnilo. Kaj mi je osebna čast, stan, rodbina, kaj moja telesna udobnost! Kaj so mi vsi meščanski pojmi v spodobnosti in dolžnosti, kaj mi je Kristusov steber sveta: «Ljubi bližnjega kakor samega sebe!» V imenu svoje lepote, resnično, jaz bi lahko moril tega svojega bližnjega na hekatombe. V imenu nje so že letele na mene psovke, brez značajnejš, lopov in vlačuga, seveda bob v steno. Vse, kar delam, storim po nagibu, da ohranim v sebi to čisto harmonijo lepote.»

Tonček Švigajev se je boječe ogledal in nadaljeval:

«Včasi se dvigne v meni nekaj germanskega... Z mano vitla glas, ki mi pravi, da upravo jaz stojim med poslednjima dvema epohama v zgodovini človeštva. In tedaj gineva individualnost, jaz postajem vrsta in tip. V meni se stikajo brezmejni svodi življenja, sloneči na stoletjih kakor na visokih stolpih. Od blaženih časov, ko je človek znal spretno preklati črepino svojega bližnjega in z naslodo izpiti prebele drhteče možgane, pa vse do danes, ko polni nad nami vzduh brnjenje vitkih avijonov... In čutim v sebi grozno odgovornost, kako izročim to svojo moč in lepoto bodočim pokoljenjem, da jim zasije višek večnostalne sreče, kakor jo včasi trenutno uživam jaz. Dajte mi vesoljno zakonodajo, v imenu lepote izkoreninim za vedno vsako težeče vam zlo. Dajte mi oblast nad oboroženo silo, v imenu lepote izžgem vse gobavce med vami. Zakaj hromi in gobavi, crkajoči in v sebi gasneči ne dajo živeti resničnim in pravim. Vem pa, da so vsa sredstva še v vaših rokah in da imam jaz edinole svojo besedo, ki raste iz moje srčne krvi. Jaz sem vojujoča beseda, verbum militans!»

Zopet ga je izpodlegel Mark Antonij:

«Stavim, da v svojem transu ne razumeš vprašanja: Kaj imaš na stativah, kaj nam misliš dati velikega in novega?»

Tonček Švigajev je razdražen zaklical:

«Kaj sem obrtnik? Ste zopet razpisali kakšno «nagrado» in pisači drve za njo kakor konj za snopom sena? Ker smo že pri konjih, hahaha!... Svoje dni mi je očitala neka ljubka in muzikalična kobilica, zakaj da opisujem kmeta in delavca in zakaj ne grem v salone... In pa, kaj je danes v Evropi velikega in novega? Če je veliko, ni novo, če je novo, ni veliko. Sploh, kaj je to, veliko in novo, čemu veliko in novo? Kdor ne nosi v sebi zakladov, kakor jih nosim jaz, ne more dati ničesar velikega in novega. Takšna je danes Evropa, takšni so danes narodi, ki jih štejemo med prve. Vse preživelo, izživelo in usahlo, vse le ugasli vulkani. Da, ugasli vulkani, to je beseda. Čudovito, glej, ob njej se mi odpirajo nepregledni idejni vidiki... Igrava domišljija mi je dala besedo in beseda celi svet. Ostani pri meni, ti novi svet, da razgrnem čez tebe svojo dušo. Jaz te imam, jaz te čutim, jaz sem te osvojil z eno samo besedo!»

(Konec prihodnjič.)

A. Debeljak / Anatole France

Od 16. aprila 1844. do 13. oktobra 1924.

Ko je Anatole France zatisnil oči, je ves prosvetljeni svet imel na koncu jezika besedo, ki jo Grki rabijo o zapadajočem solncu: βασιλεύει caruje. Mnogim je izraz «Kralj umetnosti» zares zdrknil izpod peresa, n. pr. Albertu Thibaudetu; Eliza Richterjeva, profesorica romanskega jezikoslovja na Dunaju, ga nazivlje nespornega kralja proze (N. W. Tagblatt). Dasi se je o «prvem piscu našega planeta» pri nas že razpravljalo, n. pr. Slovan 1915 in Dodatek k Pingvinskemu Otoku 1920, da ne cmenjam člankov po vseh dnevnikih ob Franceovi osemdesetletnici in potem ob smrti, hočemo vendar nekoliko izpopolniti podatke o njegovem življenju, oziraje se zlasti na njegov značaj.

Mati mu je bila iz Brug, oče Thibault, goreč katoličan iz Vendéje, pa si je ka-li kot kraljev gardist pred l. 1830. po tedanji vojaški šegi privzel vzdevek «France», ki se ga je pozneje še držal kot pariškega knjigarja. Na prvem delu, La Légende de sainte Radegonde, reine de France, 1859, str. 9, se je mladi začetnik še podpisal s celotnim imenom: Anatole-François Thibault. Brošurica, tiskana v desetih izvodih, je tako redka, da se je l. 1918. en iztis prodal za 2520 frs.

Kakšna mu je bila mladost, se dá posneti iz njegovih precej avtobiografskih del: *Livre de mon ami, Pierre Nozière, Le Petit Pierre, La Vie en fleur* in iz novele *Désirs de Jean Servien*. Predvsem je bil poznejši mojster iz vile «Saïd» ob Bolonjskem gozdu pristen Parižan, zaljubljen v svojo Lutecijo. Ako nekje pripoveduje o gospé, dostopni zgolj za «krcjaško lepoto», bi bil smel o sebi dejati, da je pristaš «mestne krasote»: vsak kamen mu je pravil mične zgodbe, zgodovino stare in sodobne Francije. Na levem bregu Seine pa je vdihaval «pokojno življenje in dobre študije». Vsa ta leta niso nič obetala, da se bo France kedaj bratil s prekucuhi in petrolérji.

V Chalgrincvi ulici 5 so se pri Francetu shajali maloštevilni prijatelji, n. pr. romancier Barrès (1862 do 1923), Kamil Benoît i. dr. Benoît, vsestranski mož, je l. 1891. obelodanil izvrsten prevod *Fausta*, za katerega je France napisal znamenit uvod, kjer med drugim brani klasični študij:

«Latinska kultura je nam potrebna kultura. Mi imamo dva materina jezika: latinščino in francoščino. Nemci nimajo kaj početi s Heleno in njeno lepoto. Saj niso obsojeni kakor mi na dovršenost, niti določeni v to, da bi nesli misel na najvišjo stopnjo skladnosti in reda. To delo je pripadlo nam, rimskim sinovom...»

Čudno nam bodo zvenele besede 45letnega Francea o vojni: «Ali naj povem? Bolj ko mislim na to, manj si upam želeti konca vojne. Ako izgine ta velika in strašna sila, se bojim, da bo odnesla s seboj čednosti, ki jih je rodila in na katerih še danes sloni vsa naša družabna zgradba. Odstranite vojaške kreposti, pa se poruši vsa grajanska družba. Pa ko bi se ta družba mogla preosnovati na novih podlagah, bi predrago plačala vesoljni mir, ako bi ga morala kupiti za ceno čuvstev hrabrosti, časti in požrtvovalnosti, ki jih boj goji v človeških srcih.»

Tedaj je bil France prideljen senatski knjižnici in obenem lektor rokopisov pri založniku Lemerru, za katerega je pisal slovstvene opazke, zbrane leta 1913. v zvezek: *le Génie littéraire*. Kot «préfacier» ali sholiast klasičnim izdajam je služil 100 frankov na mesec: z ostanki svojega črnila si je mogel barvati po šveh suknjo, ki se je gulila. Naj izpišem nekaj vrstic iz malo znanega uvoda za *Profils contemporains* (Michelis di Rienzi, 1893), ker bomo pozneje naleteli na protivna mnenja:

«Nimam posebnega zaupanja v bodočnost. Ustvarjajo jo ljudje, in to je zadosten razlog, da dvomiš o njeni modrosti... Ali recimo bolje: ničesar se ni bati in ničesar se nadejati; z mirnim očesom je treba gledati potek stvari...»

Razmerje med založnikom in pisateljem je bilo dostikrat viharo, ker se je ta malcmarno držal danih obljub. Lemerre se je srdil, pa zaman. V Senatu, kjer so ga imeli za brezbržnega uradnika in celo za nazadnjaka, je avtor *Zlatih spévov* živel v prijateljstvu z Lecontom de Lislom, s katerim pa bi se bila kašnje skoro dvobojevala. Parnasovci ga na splošno niso ljubili, ker se jim je zdel presvčboden duh, tuj njihovim težnjam. Razen tega je v *«Tempus»* delil grajo in pohvalo sodobnim pesnikom toli razborito in samostojno, da mu tega niso odpustili.

Leta 1881. se mu je rodila hči Suzana, kateri je posvečen II. del *«Knjige mojega prijatelja»*, živa slika očetova z vsemi telesnimi in duševnimi svojstvi, s tistim «zrncem prismojenosti», ki ga je pisec *Korintske svatbe* želel vsem svojim dragim, češ, da to «dela srce veselo». Kct žena Mihela Psicharija, ubitega v vojni leta 1917., je v naslednjem letu naglo podlegla španski hripi, pustivši sina Lucijana, Renanovega potomca po očetu. Odlomka *«Petelin»* in *«Lutke»* (*Livre de mon ami*) dokazujeta, kako daleč je France umel razviti nežnost očetovskega čuvstva.

Mnogo se govori o dobroti Anatola Francea. Njegovi prijatelji s skrajne levice so ga predstavljali kot preroka, ki žrtvuje proleatarskemu človeštvu neizčrpno, jaurèsovsko srce. Na drugi strani pa se nam vriva vprašanje, ali ne gre piščeva zloba v delih kot *«Vrbova lutka»* (*Mannequin d'csier*) predaleč. V istini je Francea težko vtakniti v kak predal, bodi nraavstven ali umski ali političen. France ni imel suhoparnega srca. Dckaz temu *«Knjiga mojega prijatelja»* in mojstrska povest *«Zločin Silvestra Bonnarda»*, ki pričata, da globina čuvstva (*Gemüt*) ni izključna lastnost Germancv. Tako rahločutno ter izbrano štivo, ta svežina, ta nežnost, spojena z ironijo, se redko najde, zato ni čudo, če je J. Lemaître ganila do solz.

Iskrena rodbinska ljubezen odseva iz uvoda v *«Petrovo knjigo»* (5). Pravcato oboževanje matere razodevajo takale priznanja:

«Zaupanje, s kakršnim me je navdajala moja mati, je bilo nekaj neskončnega: kadar se spomnim te divne, te božanstvene zaupljivosti, se mi hoče pošiljati poljube drobnemu možicljju, kakršen sem bil, in kdor ve, kako težko je hraniti na tem svetu čuvstvo povsem nedotaknjeno, bo razumel tak zanosit polet proti sličnim spominom» (ib. 35). S podobno pristncstjo čuvstvovanja sta prežeti deli *le Petit Pierre* in *la Vie en fleur*.

A. France, čigar slovstvena prtljaga je neznatno večja od Cankarjeve, je bil len za pisanje kakor danes Paul Valéry, čeprav silno delaven. Od vseh slavnih pisateljev je bil morda najmanj

podvržen literarni ničemurnosti. Rajši je razmišljal. Ko bi bil bogat, bi bil morda tu pa tam zložil kak stih. Založnik Calmann-Lévy ga je morda tisočkrat naganjal, naj prime za pero. V redno pisateljjevanje se je spustil stoprav po svojem 40. letu.

Pač pa je bil kakor Mallarmé sijajen kramljač, navzlic ne-
ljubemu jecljanju. Le nerad je 1887. prevzel tedenski kritični
podlistek v «T e m p s u», iz katerih se je nabralo četvero zvezkov
la Vie littéraire. «Vi ste,» pravi uvodoma Adrienu Héber-
rardu, «izkristili moje sanjarije in unovčili mojega duha. Zato
vas štejem kot brezprimernega narodnega ekonoma.» Rad je pravil
o samem sebi, da ni sposoben bogve za kaj in da ga ni vredno
trpinčiti. V predgovoru k zadnjemu snopiču pravi, da ne zna, kako
naj bi imenoval svoje sestavke. Najmanj primeren se mu zdi
naziv: kritični članki. «Imamo pripovedke o vilah. Ako se dobé
tudi pripovedke o književnosti, so to. Vse je tu občutje. Bil sem
iskren do preprostosti. Povedati svoje mišljenje, je draga zabava,
vendar preslastna, da bi se ji kedaj odrekel. Da bi pa koval
teorije, to je ničemurnost, ki me prav nič ne miče.»

S tem je ustvaril tako zvano impresionistično kritiko.
Tem odličnejši je v njej, ker je smel svobodno razmišljati, ne da
bi moral premagovati svojo lenobo. To svojo prirojeno lastnost
je hudomušno nazval «oslarijo». Z oslom ga je zmerjal tudi alza-
ški profesor Haase s Francoskega Kolegija, ki ga je pri višjem
tečajnem izpitu vrgel v zemljepis, kakor čitaš pri P. Gsellu
Propos d'Anatole France. Z oslom ga je psoval tudi
profesor Grépinet, kakor pripoveduje sam v Petrčk u. «To mi
je bilo tem mučnejše, ker še nisem čital Metamorfoze in še
nisem vedel, da mi je treba samo jesti rože, pa bi se zopet
učlovečil. Čim pa sem to zvedel v cvetu svojih let, sem malo-
marno sprovajal svoje oslovstvo po vrteh Modrosti in ga hranil
z rožami vede in razmišljanja. Pčrlo je cele grme z dišavami in
trni vred; ali na njegovi počlovečeni glavi je vselej molel konček
šilastega uhlja» (XXXI).

Uganili sta, kaj naj pomeni «oslovstvo» tega najrazboritejšega
moža. Tudi Jean de La Fontaine je spoznal, kako so dolguhi
sivčki često prebrisani. «Vselej sem veljal za silno naivnega v
družbah, koder sem živel,» pravi Vrtiraženj, junak iz «Gosje
nožice». Slično je ravnal France, a je znal kruto dokazati na-
sprotno plat, ako se je kdo preveč izpozabil.

Pisec «Kuhinje pri Gosji nožici» je imel posebno slast za
nasprotovanje. Čim si mu pokazal gladko pot, se spusti v prečnico
in često pozabi prvotnega smotra. Sicer pa je li kedaj poznal svoj

namen in svoje izhodišče? «Chateaubriand, katolik in monarhist; Béranger, napoleonski, republikanec in svobodomislec, evo dveh z n a m e n j, pod katerima sem se rodil» (Petrček, I).

Logično bi bilo to privedlo v romantiko, katero pa je France že v mladosti zaničeval. V nobenem prepričanju se namreč ni maral ustaliti. Predlani je založnik Povolczky obelodanil bistvene izvlečke iz Montaigna; France pa je napisal uvod, kjer pravi med drugim: «Učimo se pri njem pravega dvoma, prizanesljivega dvoma, ki nas usposablja razumeti vsa verovanja, pa da nas nobeno njih ne prevara; ne prezirati ljudi, kadar se mctijo, uživati celo njih zablode, če tolažijo njihovo nevednost, katere nosimo tudi v sebi tolikšen delež, in celo njih laži, kolikor vsebujejo poezije; jih pomilovati, kadar so nesrečni ali zlobni, jih ljubiti, jim streči ne po nespremenljivih pravilih, ampak tako kakor hoče vsakdo njih biti ljubljjen in postrežen.»

Dvom! Tudi J. Vrtiraženj trdi, da ni lahkoveren, temveč čudovito nagnjen v dvojbo. Na vse, kar so mu rekli nenavadnega, se je izrazil: «zakaj pa ne?» čeprav se je tako večkrat ujel v protislovje. Kar se mu upira, je to, da bi mu kdo prinesel izrazito mnenje in mu ga hotel vsiliti, kakor se konju natakne komat. Šel je skozi vse politične stranke, pa se nobeni povsem podvrigel. Kako so mcrali biti nekateri levičarji kot universitarec Aulard neprijetno dirnjeni, ko so čitali prvič *Žejne bogove*, roman o francoski revoluciji, docela sličen idejam drja. Le Bona, ki meni, da prekucije kopičijo zgolj ruševine in se končavajo z diktaturo, da narod, sproščen družabnih vezi in prepuščen nagonskim impulzom, kaj hitro zapade v pradedno sirovost. Vse delo strankarskega zgodovinarja je omajano s to knjigo, ki pa jo je Aulard moral vendar vljudno sprejeti. Krepke brce lastni revolucionarski stranki pomenijo tudi dela *Latinski duh* in oba zvezka *Zgodovine Ivane d'Arcove*.

France se vprašuje, ali ne prideš najlaže do resnice na ta način, da veruješ baš nasprotno, kar trdijo ljudje. Naglo pa izprevidi, da je tudi ugovarjanje nično ter naposled ne verjame v zmote in istine. Z množico ne more in ne mara korakati, ljubi pa preprosteže, zavržence, slaboumnike, ki jih je dovolj po njegovih novelah. Prerešetal je vse sodbe zgodovine in legende, o Macbethu slutil, da je bil pravičen in pameten kralj, *Rdečebraču*, ki je ubil menda sedem žen, je vrnil ugled, češ: «Toliko so mi dopovedovali o grozoti tega moža, da sem začel dvomiti o njej.» Kajti potreba po logiki in jasnosti ga neprestano razjeda.

(Konec prihodnjič.)

Karlo Kocjančič / Iz zbirke „Večna plamenica“

Vseh kozmičnih tež oproščen . . .

Vseh kozmičnih tež oproščen, se je dvignil moj duh iz telesa in se razširil na vse strani.

Z nogó je stopil na Južni križ, z rokó se naslonil k sozvezdju Severnice.

Moj duh, ki je zledenel veletoke krvi z grozotnim veličastvom glacialne kozmogonije

in se zarogal z relativitetno teorijo vsem tradicijam,

je vstal, da zvrta zadnje stene in požene zadnje strope v zrak, ki mu zakrivajo razgled v brezbrežnost.

Šel je, da razbije nebo in potegne huleče se bogove s prestola.

*

In so mi pljuča zahropla in mi je srčna mišica prestala biti: Boga ni razen mojega duhá;

ni mej, ni sten —

le tiste so, ki sem kot človek vanje zakopan.

*

Ni začetka, ni konca.

Čim ogorcnejši jaz, tem ogromnejša brezmernost.

Čim ogromnejši jaz, tem neznatnejše vse končnosti.

Prašek je Rimske ceste sistem in v nič je zemlja izpuhtela.

Neznana svetovja se iztopevajo v gorčična zrna.

Čutim kozmične volje gigantski napor, ki stresa svetovja, pramegle zgoščuje, vžiga solnca in vrti premičnice, drobi materijo ter jo deli (kakor galvanski toki anione, katione)

in jo nasiča sebe, spet jo spaja.

Kje so vrednote izmerljive!

Čas je šinil vase in se razletel ko tresk granate.

Eno je preteklost s prihodnostjo, eno sta preteklost in prihodnost s sedanostjo.

Pa je vse troje nič!

Ni začetka, ni konca.

V prazninah krožijo vrtinci brez smeri.

Svetovja vstajajo, propadajo, spet vstajajo . . .

Jaz čutim kozmične volje siloviti napor, ki jih ureja (kakor sebe) v harmonijo.

Jernej Jereb / *Suženj demona*

(Nadaljevanje)

Ko je prišla pomlad, so oživele stene naše sobe. Skozi odprto okno so padali žarki v širokih zlatih snopih in trepetali s trepetom zelenega, polprozornega listja dreves. Vonj eksotičnega cvetja je prihajal z bližnjega vrta v širokih opojnih valovih mimo nas. V to rast in kipenje je šumela pesem kot padajoči slap cekinov.

Nedoumljivo in neznano se je združilo s srcem v eno, kot da se je izvršilo združenje v Bogu vsevidnem in vsevednem in smo postali sami drobci te vsevidne in vsevedne moči. Silo ustvarjanja in nagon ploditve večnih vrednot sem začutil v sebi.

Sedel sem in sem pisal verze...

Tedaj je stopila gospa Fani v sobo. Neprijeten občutek me je spreletel. Ženska nikoli ne verjame, da s svojo navzočnostjo oblati lepoto.

Moje srce je bilo resonančno dno. Trudoma sem črpal svojo notranjost; bil sem šibek. Gospa Fani je videla trudne poteze mojega obraza in je dejala brezdušno: «Ali motim?»

Odkimal sem. Iz vljudnosti sem ji lagal. Ona pa je nagnila glavo nad mizo, da so se njeni lasje dotaknili mojih las. Začutila je to in se zopet umaknila.

«Pesem?» je vprašala in nasmeh je spreletel njen obraz. «Ali mi jo pokažete?»

«Saj nič ni! Saj ni zanič!»

Odmikal sem papir, ki so ga lovile njene oči.

«Kako srečna bi bila, če bi videla vsaj pikico. Prav nič ne?»

«Ni dovršeno!... Saj ni...»

Prijela me je za roko in jo odtrgala s papirja. Pri tem me je krčevito stisnila. Zatrepetal sem. Ona pa se je dvignila od mize. Videl sem, da jo je prešinila hipna misel. Njene cči so me zrle, ustnice pa so se neprestano nategovale v smeh. Umaknil sem pogled.

Spoznal sem, da iz nje ni gorela le radovednost za pesem. Občutil sem nekaj drugega, meni neznanega.

Nekaj trenutkov je stala v zadregi, nato je pretrgala molčanje z nepremičnim pogledom na mojih lasih:

«Ali imajo pri vas vsi tako črne bujne lase?»

Segel sem z roko v košato grivo, ki mi je padala na čelo. Stresel sem z glavo in zagnal lasé nazaj. Pogledal sem jo čudno, prezirno; odgovoril ji nisem. Gospa se je obrnila in odšla.

Polno luč in toplote je sijalo poletje. Ozračje je trepetalo v beli svetlobi, drevesa so stala ob cestah nalik utrujenim potnikom v prahu in povešala veje. Podnevi smo se razbegnili v sence gozdnih izprehodov, zvečer smo prihajali pozno domov.

Iz tega poletja sta se mi samo dva spomina vsadila v srce.

Ko sem bil nekega nedeljskega popoldneva sam doma, je stopila v mojo sobo gospodična Marija. Začuden sem se dvignil od mize; bilo je prvič, da je [ena] gospodična vstopila v našo sobo.

V rokah je imela veliko, rdečo ciklamno. Rdečica ji je planila v obraz, skoro opotekla se je od zadrege. Prečila mi je roko in dejala:

«Pozdrav od gospé.»

Bila je šala, storjena za stavo, na dnu te šale pa sem videl skrit smeh gospe Fani; iz ciklamna, ki sem ga zateknil v gumbnico, je gledal njen topi obraz.

Drugo jutro je dejala: «Ciklamen vam je darovala gospodična Marija; rekla pa je drugače, ker se je sramovala.»

Njeni laži sem se nasmehnul.

To je bil prvi spomin. Drugi pa je bil bolj nelep.

Janka je bila nekega dne zapeljala družba, da je prišel zvečer pijan domov. Brez brana se je slačil pred nami, brez zveze je pripovedoval doživljaje dneva. Smejali smo se mu.

Smeh je privabil gospodinjjo v sobo. Prekritjala je roke in gledala pijanega dijska s pol pomikovalnim smehom. Janko je vprl pijane oči vanjo; nenkrat je spreletelo njegove ustnice nekaj, pijani misli podčbnega.

Izrekel je pet besed in je v svoji pijanosti verjel, da je napravil dovtip. Besede so bile namenjene gospé in so udarile kot bič med nas. Ona je pobledela, mi smo umolknili. Nato je pogledala gospa z dolgim pogledom nama. V tistem hipu pa je planila in zbežala. Janko je trepetal pod njenimi besedami in se je v trenutku stregnil. Trepetaje je prenašal udarce in gledal v ostudni obraz ženske, katere oči so še v trenutku, ko se ni več obviadala, iskale mojega obraza.

Ko jo je posilil jok, ki je izpremenil njen glas v nekakšno zoprno cviljenje, je naglo odšla in zaloputnila vrata za seboj.

Vsi smo molčali. Mene je mučil njen pogled, ki je še vedno blestel v temni točki sredi sobe, kjer je prej stala ona.

Jesen, svetel dan ob koncu šolskega leta je bil, ko smo napravili izlet na Sveto Goro. Za slovo. V prah ceste, v vsaj vrhov

in južnih sadežev smo šli praznični in svečanih lic. Tisti edini hip se je med nami pričela plesti vez, katere med letom ni bilo.

Govorili smo o najstarejšem in večno mladem predmetu vseh dijaških pomenkov: o profesorjih. Pogovor je bil prisrčen in iskren.

Ko smo se dvigali potni po belem pesku v žar solnca, v pesem škržatov, smo se nehote razdelili v pare in pletli pogovore vsak zase. Jaz sem šel z gospodično Marijo, ki je imela lilasto obleko; nama se je pridružila gospa Fani. Pripovedoval sem ljubezensko zgodbo, ki sem jo nekoč bral.

«Gospodična Marija bo zardela,» je dejala gospa.

V resnici je dekle takoj zardelo; ne zaradi zgodbe, temveč zaradi opazke. Jaz sem umolknil. Mežikal sem v neskončni sijaj poletnega dne, ki je objemal zemljo, kot da jo tisoč zrcal obseva.

Banjška planota s svojim lepim uboštvom kot požgana zemlja iz pravljice. Temna skrivnost Trnovskega gozda, ki me spominja na jagode, malinje in divje živali. In goré, po svojih imenih sladke tedanji mladosti: gora svetega Gabrijela in svete Katarine nad Solkanom, gora svetega Mihaela in Fajtov hrib, Brda in sveta Gondra nad njimi, ob vznožju pa Kalvarija, lepa kakor zelen grob. In vse goré preko svetega Valentina do gore Mije, Matajurja in Krna. Pod nami pa je ležala soška dolina, položena med dva visoka bregova kot skrivnost dekliških prsi.

In solkansko polje, ki se zliva v goriško ravan, z murvami, oljkami in vinsko trto. Še danes me objame nedopovedljiva mladeniška slast, kadar pogledam cne steze, od ljubezni izhojene.

Ko smo šli nazaj v dolino, smo se že koj spočetka ločili po dva in dva vsak po svojem čuvstvovanju.

Jaz sem spet šel z gospodično Marijo, nama se je pridružila gospa Fani. Bila je spočetka nenavadno molčeča. Zdelo se mi je zamišljena.

Naenkrat se je ustavila. Z roko je zasenčila oči in pogledala v ravnino, kjer se je vila bela nit Soče in sta čisto v ozadju padala nebo in zemlja v trepetajčo belino svetlobe.

«Lepo je!» je dejala. «Ali boste spisali pesem?» me je vprašala.

«Danes ne,» sem dejal, nejevoljen nad tem, da hoče samovoljno prodirati v mojo dušo.

«Čujte,» je dejala čez nekaj hipov. «Saj za pesem ni dovolj lepota narave; biti mora še nekaj drugega...»

Njene oči so me prodirale, njene besede pa so povzročile nepojasnjeno vznemirjenje v mojem srcu.

Tu je iskala njena beseda pot v mene: «Pesnik rabi ljubezni.»

Nalahno je trepetala. V meni pa je drvela misel za mislijo, kot hudournik ob nevihti. Ali je res potreba nečesa, kar človeka žene v prepad, obenem pa dviga njegovega duha, da ustvarja čudeže? Kakor iz globine soške struge je rastle spoznanje, nejasno in toplo mi je legalo na srce. Ni bilo več dvoma zaradi njenih besed, le nekaj sramu je bilo.

«Ali niste še nikoli ljubili?»

Nisem vedel, če sem kdaj že ljubil. Vpričo ženske bi me bilo sram priznati. Dejal sem: «Ne vem.»

«Gospodična Marija!» Janko jo je poklical; našel je jagode ob potu. Nji je bilo neprijetno ob pogovoru med menoj in gospo; razveselila se je klica in zbežala naprej.

Gospa je bila prosta. «Nemogoče,» je dejala. «Katera ženska ne bi ljubila takih las in takih ust?»

Občutek, kakor da se kdo norčuje iz mene, mi je spreletel telo. In še preden sem utegnil odgovoriti, je dejala ona: «Poznam žensko, ki vas ljubi!»

Ta beseda me je udarila kot živa rana v meso. Čudovita podoba mlade ženske je vstala pred mojimi očmi.

Gospa Fani pa je gledala mirno, le njena beseda se je zapletala:

«Kakor lastno življenje vas ljubi... Ne smem je izdati; prisegla sem ji.»

Bil sem omotičen... Opazila sva, da sva zaostala daleč za drugimi. Da zakrijeva medsebojno zadrego, sva se spustila po bližnici navzdol. Gospa je ujela mojo roko in jo je stisnila. Njene 199 oči so gorele, njen obraz se je pačil v poželjenju.

*

Od tistega dne me je begala misel na neznano žensko, ki me ljubi. Čustvo, ki je živelo do tistega trenutka le v podzavesti, je ostajalo živo v meni. Kakor da visi svilen zastor pred menoj, za zastorom pa so skrita čuda, meni neznana in neodkrita.

Gospodinja me je pogledavala prodirno, z izrazom, ko da mi hoče nekaj povedati. Molčala sva oba. Nekoč pa se nisem mogel premagati. Glas mi je trepetal, ko sem vprašal:

«Katera je tista ženska?»

Pogledala me je v dno oči: «Bi radi vedeli?»

In odgovoril sem trepetaje: «Bi.»

«Danes ne,» je dejala. «Danes ne smem še...»

Njena roka pa se je približala moji in jo je hotela zgrabiti; nehote sem jo umaknil...

*

Ob koncu šolskega leta je bilo. Zadnje popoldne. Pospravil sem perilo in knjige in se nameraval odpeljati domov. Tedaj se je pojavila gospa Fani pred menoj. Bila je drugačna kot navadno. Lasje so bili počesani, lica našminkana, njeno telo je vonjalo po vijolicah. Obstala je in vpirala vame svoje velike oči.

«Tako se vam mudi?» je vprašala z grenkim očitkom. «Ostanite, kolikor časa hočete; teh dni vam ne bom računala.»

Omahoval sem. Ženska je to opazila in dejala: «Če hčete izvedeti ime tiste, ki vas ljubi...»

Skrivnost življenja, ki je bila skrita za temi besedami, je bila tako močna, da je premagala hrepenenje po domu.

Dejal sem: «Ostanem!» In nobene besede več.

*

Žensk še nisem poznal. Jedva toliko sem vedel o njih, da me je ženska rodila. Da so ženske zmožne velike požrtvovalnosti in ljubezni, sem vedel iz knjig. Ljubezen pa mi je bila neznana.

Neizmerno zagonetno je čuvstvo mladega človeka, ko se v njem prebujata spolni nagon. Notranja borba duše, človek niha med dobrim in zlim, med lepoto in grdobjo. V svoji duši se vselej odloči za lepoto in vselej zavrača prozaično stran resničnosti. Njegove predstave o ženskah so pobarvane z lažjo.

Spolni stik, ki ga fizično še ni doživel in ga živi le v svoji domišljiji, biča njegovo dušo. Spravlja ga v sklad z najskrivnejšo lepoto človeškega življenja. Trepeta do omame. Ta omama raste iz spolnosti, ki se polagoma prebujata.

V podobnem stanju sem živel tedaj jaz. Strah in bojazen, radovedje in želja po neznanem so se borili v meni. Včasih se mi je zazdelo, da ljubim. Koga? Vse one ženske, ki so obsijane z mladostjo in zmožne vračati mojo ljubezen.

V nočeh, ko so sijale zvezde in jaz od same mladosti nisem mogel spati, tedaj sem bil pripravljen ljubiti kogarkoli. V mojem zapisniku tedanjih dni je z bledim svinčnikom zaznamovana črnolaska, ki me je samo enkrat lepo pogledala in potem nikoli več ne; jaz pa sem mislil nanjo.

V to duševno stanje zorečega spola je padla beseda: «Živi ženska, ki te ljubi!» Na kar nisem nikoli pomislil, mi je bilo tisti hip jasno: Za ljubezen je treba moža in žene.

Odpiral se mi je nov, do tedaj še neznan svet.

*

Še isti večer, ko sem ostal v mestu, je stopila gospa znova v mojo sobo. Bila je zabrisana slednja gubica na njenem obrazu, rdečica lic je bila preočita.

Sedel sem ob oknu in gledal svetlo zvezdo, ki se je v dolgi črti utrudila za črno cipreso. Gospa Fani je sedla k mizi in vprašala: «Ali motim?»

Smejala se je v zadregi. Pogledal sem nanjo, pa zopet mi je ušel pogled skozi okno. Gospa je vprašala po vzroku moje resnosti; povedala je, da bi gospodične radi govorile z menoj o literaturi, a se ne upajo in da se še ona komaj upa stopiti pred moje oči.

Nasmehnil sem se, stegnil roko v dolgočasju in naveličanju in zamikal. Skozi trepalnice sem videl njen motreči pogled.

«Če se vam toži po domu, lahko odpotujete. Ze jutri...» Skozi polzaprte trepalnice je opazovala učinek svojih besed. Ko je videla, da se moj obraz ni izpremenil, je poudarjala počasi zlog za zlogom: «Ako vas ne zanima več izvedeti...»

Pomračil sem čelo. Počasí se je zopet dvignilo iz mene tisto neznanó čuvstvo, ki me je trápilo že vrsto dni. Dejal pa sem: «Čakam dovolj dolgo, gospa...»

«Pojutranjem,» je dejala. Njeni prsti so v zadregi tipali po mizi, umikala mi je pogled.

Zrl sem jo ostro. Na jeziku je ležala beseda o prevari in laži, a ni bila izgovorjena. Gospa jo je čutila. V zadregi je zajecljala, ko da se me boji.

«Ne smem... Strašno se boete čudili, ko zveste...»

«Ali je mlada? Ali je lepa? Ali jo poznam?» Vsa vprašanja, ki so se nahirala v meni, sem bruhal naenkrat iz sebe.

Gospa pa je zamahnila z rokami. «Ne vem, ne vem, ničesar ne vem...» Odsla je; pri vratih mi je voščila lahko noč.

Naslednje jutro je bila gospa navsezgodaj pri meni. Njen obraz ni kazal več zadrege, v rokah je držala popisan list papirja.

Prinesla mi je pokazat pesem, ki jo je složila neznaná ženska nanje. Pisava mi ni bila tuja; nekepe poteze so razodevale njo samo.

Pesem je bila meni posvečena parodija pesmi o črni ciganki Mariji. Te pesmi tedaj nisem poznal, zato so verzi učinkovali name.

«Lepa pesem je to,» sem dejal in odložil papir. Gospa je pogledala v mizo; in ni rekla nič.

Noč me je bičala v mislih in v sanjah in me je izbičala. Ko sem se dvignil izmučen v jutranjo zarjo, sem se vprašal, kaj mi je, in si nisem vedel odgovora.

Predpoldne me je vprašala gospa: «Ali ste mislili nanjo?»

Brala je iz mojih izmučenih oči. Zanikal sem.

«Kaj boste storili, če povem njeno ime?»

«Ne vem.» Skomizgnil sem z rameni.

«Če bi bila prepričana, da je ne boste zaničevali, bi bila že dovolila, da vam razodenem . . .»

Njen glas je trepetal, njene ustnice so se skrivile v izraz, ki je očitoval zadržani jok.

Nato sva govorila vsakdanje stvari, brez zveze, brez začetka in brez konca.

Njene oči so prežale na moje lase, moje ustnice je počiral njen pogled.

Slednjič je prekinila pogovor. «Kakšne lasé imate! Kakor Absalon. Zakaj jih ne počesete?»

«Saj je vseeno,» sem dejal.

(Dalje prihodnjič.)

Avgust Žigon / K. Rudež Levstiku: 12 pisem (Iz Levstikove ostaline)

1.

V Ribnici 18. Febr. 1864.

An'ga sam'ga so imäjli
Pa še tist' je v šulo šel bil!

Ribn. narod.¹

Dragi moj prijatelj!

Slava Bogu! Kar smo iskali, dobili smo, akoravno ne prav vsega, česa smo si želeli.

Šolskih glavnih zapisnikov, kjer so vsi šolarčki zapisani, nisim sicer dobil, ker se ti dobijo [še] še le od leta 1818; ka vender ima «Ribensku mājstu zlate bükve» uže od leta 1808, ki vanje zapisa vajo imena vsih tistih šolarčkov, ki se posebno dobro obnašajo, tako, da darila dobé, in pa tistih, ki so prvi za témi.

V tej knjigi se dobí imé našega slavnega Prešerina zapisano, in to dve leti zaporedoma.

Zlate bükve, in kako je Prešerin in njegovi součenci vanje zapisani, Ti hočem zdaj bolj na tanjko popisati, ker bi bilo | mogoče, da ktereга od téjh poznaš in bi potem kaj po njemu zvedil², kar bi bilo važno.

«Zlate bükve» imajo naslov, se ve da po nemški: *Buch der Ehren für die Reifnißer Schule*. Do leta 1811 ni od Prešerina nič sledu v bukvah; od tega leta pa stoji notri:

¹ Levstiku priljubljena domača popevka, kar je R. tu vedel; zato citat, v njem neki obema skupen vesel spomin. (Prim. odlomek Levstikovega pisma iz l. 1858: Slovan 1917, str. 8).

² Prvotno: zvedel, prvotni *e* pa ima popravo lastnega peresa Rudeževega v *i*.

Zm Jahre 1811.

In der III^{ten} Klasse haben Schulpreise erhalten:

1. Ivanetiſch Martin aus Wöttling.
2. Skopin Stephan aus [Sch] Schuschie in der Pfarr Reifnitz.
3. Klun Stephan aus Reifnitz.

Ausgezeichnete Schüler.

1. Schretſcha Raphael von Bakra bei Fiume.
2. Lebtſch Martin von Laſchitſch.
3. Lauſchin Mathias von Weiniz aus dem Pfarr-Vikariate Soderschitſch.
4. Noſſan Andreas von Oberdorf in der Pfarr Reifnitz.
5. Bogoreſz Johann ;menda učitel:/ von Büchelsdorf aus der Potalie Niederdorf. |

Na drugej strani stoji:

In der I^{ten} Klasse. Haben Schulpreise erhalten.

1. Benedik Johann aus Selzsch.
2. Preschern Franz aus Felben aus der Pfarr Rodain.
3. Noſſan Johann| Nep. von Berg aus dem Pfarr-Vik. Laaserbach.

Ausgezeichnete Schüler.

1. Brajnig Stephan aus Dvorska vafſ aus dem Pfarr-Vikariate Laſchitſch.
2. Komotſchar Andreas aus Tſchateſch.
3. Gorenz Johann aus Seifenburg.
4. Kaidiſch Johann von Radmansdorf.
5. Strauß Franziska aus Reifnitz.

Zm Jahre 1812.

In der III^{ten} Klasse Haben Schulpreise erhalten.

1. Preschern Franz aus Felben in der Pfarr Rodain.
2. Komotſchar Andreas aus der Pfarr Tſchateſch.
3. Kudeſch Franz von Kobilagiava aus dem Karſt. |

Ausgezeichnete Schüler.

1. Katniſch Thomas von Brood aus Kroazien.
2. Brajnig Stephan von Dvorska vafſ aus dem Pfarr-Vikariate Laſchitſch.
3. Benedik Johann von Selzsch.
4. Stopin Michael von Schuschie in der Pfarr Reifnitz.

In der I^{ten} Klasse Haben Schulpreise erhalten.

1. Goſtſchuar Johann von Pudlak aus dem Pfarr-Vikariate Laſchitſch.
2. Zellouſcheg Franz aus Feiſtriz in der Pfarr Dornegg.
3. Tſcheſſnig Johann aus Reifnitz.

Ausgezeichnete Schüler.

1. Zwaar Johann von Frückel aus dem Pfarr-Vikariate Soderschitſch.
2. Beſar Joſeph von Hammer in der Pfarr Seifenberg. ||
3. Hodnig Andreas von Feiſtriz in der Pfarr Dornegg.
4. Puzel Joſephe von Reifnitz.

Iz tega previdiš, dragi brate, da [od] Prešernovih vrstnikov veliko poznaš in boš marsikaj od njih lahko izvedil.

Šola je pri nas v Ribnici uže od dalnih časov v dva razreda razdeljena bila, in to tako, da v prvim razredi je en sam učitelj učil to, kar se sedaj uči v prvih dveh klasih; in to so zvali „Obere u. untere Abtheilung“ Med narodom pa to ni bilo znano, zato Ti nisim tega mogel na tanjko povedati. V drugim razredi pa se je učilo to, kar se sedaj v III. uči.

Jaz tedaj mislim, da brž ko ne je bil Prešerin v I klasi uže eno léto poprej | pa da niso iz „Untere Abtheilung“ nikdar nobenega še «klasificirali» ampak še le v drugim leti v „Obere“, zato, ki v zlatih bukvah ni prav nič od „Obere und untere Abtheilung“ omenjenega, ampak samo od I. in II klasa. Tukaj v Ribnici nobenega ne poznam, da bi ga bolj na tanjko mogel o Prešerinu poprašati; ampak v Ljubljani so precej 3 znani: Ivanetič, Pogorelec pa Franc Rudež, ki Ti bodo gotovo vedli kaj povedati. Franc Rudež je tisti, ki piše, kakor diurnist pri Ljubljanski Okolici in ki ga gospod Kunčič dobro pozna. On je sicer pri nas znan, kakor velik burovž³, ampak ima sicer tudi dobro glavico, | posebno da se kmali povsod soznani in za vsakega človeka vé, kako in kaj; zato mislim, da mora on kaj vediti [od Prešerina.]

Za dekana je bil v Ribnici o tistem času, ko je Prešerin v šolo hodil, Bonaventura Humel. Če je bil kaj Prešerinu v rodi in kako, ni mi še znano; in tudi ne, kje da je Prešerin stanoval. Vse to mislim boš Ti laglej zdaj v Ljubljani zvedil, ki poznaš njegove vrstnike tam bivajoče, kakor jaz v Ribnici. Popraševal pa bom, in Ti bom, če bo le moč kaj zvediti, koj pisal. Za zdaj pa sim mislil je nar boljše, da Ti naglo naznamim, kar sim do zdaj dobil. Kar boš še želel tu pri nas zvediti, mi pa piši in jaz Ti bodem, dragi | prijatelju, vstregel, kolikor bo moč.

Kar sim iz zlatih bukev prepisal sim na tanjko [se] | [z] vsemi napakami in nemško pisavo, kakor je notri pisano, da lahko si misliš, da v zlatih bukvah učenčke preberaš.

Zdaj pa, ljubi prijatelj z Bogom! Pozdravi[m] vse Ljubljanske prijatle.

Lepo Te objame in poljubi Tvoj zvesti prijatelj
 Dragutin Rudež.

³ Prvotno: burouž, toda u je jasno prepisan s kesnejšim v.

2.

V Ribnici 9. Marca

Ljubi prijatel!

1864.

Nezameri, da Ti toliko časa nisim odpisal; uže zdavnej imam «data» nabrana o Humelnu, ki se še zdaj v prgamentih nahajajo, in uže zdavnej sim bil volje Ti pisati, pa vselej je kaj vmes prišlo, kar me je zadržalo.

Kadaj da je bil Humel v Ribnici dekan, sem prosil naše duhovnike, da bi preiskali. Gospod dekan ga je dobil uže leta 1803 zapisanega, ampak kadaj, da je prišel, tega ni mogel dobiti. Da je bil pa Humel še leta 1818 dekan v Ribnici; to nam sopet do-kažejo zlate bukve. [Za]Pisal je namreč neko prigodbo v to knjigo tako:

29. Junia ob 7mih zvečer je bil prišel grof Karl Inzaghy, gubernator Ilirski se svojo gospo in z novomeškim | okrožnim kape-tanom /:Kreishauptmann:/ Veselom /:Bejfel:/ in z[e] vso Ribniško gospodo v farovž. Drugi dan je bil obiskal šolo i. t. d.

Drugi[dan] | mesec | 8. Julia je bil prišel Ljubljanski škof Avguštin Gruber v «Visitation» v Ribnico. Drugi dan 9. Julia $\frac{1}{2}$ 8 uri je po cerkvi pregledal vse /:Visitation:/. Polej je Ljubljanski kanonik /:Domherr u. Gubernialrath:/ Jožef Valant, ki je bil ravno poprej za škofa Goriškega in Gradiščanskega izvoljen, škofu Gruberju, od Papeža izvoljenemu /:delegirt:/ namestniku prisegel in vero-zakon očitno spoznal. Priče so bili gospodje stolni dekan Ljubljanski in Generalvikar Gollmayer in Iški župnik gospod Jožef Steinmetz. Notar pri tej svečanosti je bil: gospod Bonaventura Humel, dekan Ribniški⁴ in součenec novoizvoljenega škofa. Tudi 10 duhovnov iz Ribniške dekanie je bilo zraven in neštevilna množica ljudi. Na to so 1230 otrok birmali.

Drugi dan, 10 Julia, je škof | bil pri⁵ šolarski maši in je potem obiskal šolo, kjer ga je učenec France Kajdiž ogovoril. Tudi so bili⁶ pri tej priložnosti večidel prej imenovanih gospodov, in vrad-niki in bolj mogočni velikaši Ribniški pričujoči.

Vse to se dobi na tanjko popisano v Ribniških šolskih «zlatih bukvah» in zdolej se je z lastno roko podpisal Bonaventura Humel, dekan Ribniški in je pristavil dan in leto 1818.

⁴ Pismo: Ribniški ...

⁵ Rokopis ima: pri pri ...; dvakrat zaporedoma, kar je le hiba pisave.

⁶ Prvotno: bilo

Zdaj mislim, da imaš, dragi prijatelj, dovolj dokazov, da je v časih, ko je naš sloveči pesnik Prešerin v Ribnici v šolo hodil, Humel in ne Prešerin bil dekan v Ribnici.

Da pa je prav lahko mogoče, da sloveči pesnik ni nobenega sorodnika v Ribnici imel, Ti hočem z nekoliko dokazi pokazati. Ti se mi bodeš, znabiti sopet smejal, kakor si se v Ljubljani, če pravim, da je Ribniška šola bila imenitna in da | je dalječ okoli slovela; pa je vender le tako! Da boš to laglej verjel, sim Ti še nekoliko šolarjev iz zlatih bukev izpisal, ki so bili nekteri še dvakrat dljer domá, kakor je bil Prešerin, in so vender v Ribnico bili prišli.

Leta 1808. II. Razred.

Valenčič Anton iz Bistrice v Trnovski fari.

Orel Jožef iz Skopega v Tomajski fari /:ta zato, ki je naši rodovini v rodi:/.

Valenčič Jožef iz Bistrice v Trnovski fari.

I. Razred.

Hrén Anton iz Begenj v Cirkniški fari.

Samsa Janez iz Bistrice v Trnovski fari.

Leto 1809. II. Razred.

Hren Anton iz Beg. v Cirk. f.

Dellkot Blaž iz Cirknice.

Zajic Janez iz Broda /:Hrvaška:/

I. Razred.⁷

Koprivec Martin iz Polhovega gradca.

Leto 1810. II. Razred.

Koprivec Martin iz Polh. gr.

Petrič Štefan iz Lašč.

I. Razred.

Ivanetič Martin iz Metlike.⁸

Od leta 1811 in 1812 jih imaš spisane. ||

Leto 1814. II. Razred.

Perko Anton iz Vrhniko.

Varlavarič Janez iz Kastve.

Gabrovšek-ova Jera iz Planine.

Camlič Matija iz Kastve.

I. Razred.

Tomšič Janez iz Vrhniko.

Gabrovšek Franc iz Planine.

⁷ V pismu pomotoma: II. Razred.

⁸ † 17. IX. 1881, 5½ pop.; v 86. letu. (Slov. Narod 1881, št. 211.) Prim. tudi: Stritar Jož., Lešniki. V Celovcu 1906. Str. 169: Martin Ivanetič. (Stritarjev učitelj v Ljubljani.)

Leto 1815. II. Razred.

Kalčič [Matija] Jožef od svt. Matije pri Reki.
Serdoc Janez iz Kastve.
Tomšič Janez iz Vrhniko.
Varlavaris⁹ Alojzij iz Kastve.
Jurkovič Jožef iz Kočevja.
Camlič Matija iz Kastve.

I. Razred.

Otoničar Janez iz Otonice v Cirkniški fari.
Mele Jakob iz Logatca.

Leta 1816. II. Razred.

Nadler Tomaž iz Kočevja.
Barlič Janez iz Krašne /:štrajen:/.

I. Razred.

Weiss Maria iz Mokronoga.

Iz tega boš prevedil, ljubi prijatelj, da so o tistem času od dalnih krajev otroci hodili v Ribnico v šolo. Takrat ni bilo namreč v vsaki vasi šola kakor zdaj in tudi dobri učiteljji so bili redki | zato se je lahko zgodilo, da je bil v Ribnici prav dober učitel in ljudje so raji otroke sim pošiljali, ki je bilo življenje dosti cenejše, kakor v kakovim mesti.

Ribniška šola je tudi uže od dalnih časov. V cerkvi svt. Jurja pri Ortneki se vidi se svinčnjekom zapisano.

Den 18. Julij 1778 ist Reifniß abgebrunnen.

Odzdolej: Simon Gradischer Schulmeister Anno 1690.

Jakob Schmit L. M.¹⁰ in Reifniß Anno [18] 1732.

Štrajz Kav. Repesch Luderector Anno 1756.

Iz teh napisov se lahko prevede, kako da je pri nas v Ribnici¹¹ uže stara šola, in to je dosti lahko pripomoglo da je bila znana po svetu.¹²

⁹ Pač pisna pomota nam.: Varlavarič

¹⁰ Ludi Magister, ljudskošolski učitelj. (Op. priobčevalelj.)

¹¹ V rokopisu pisna hiba: v Ribnica

¹² Jahresb. Ober-Realsch. Laibach 1864 (Lésar Anton, Ribniška dolina), str. 9:

«od l. 1807 Bonaventura Humel, 1818 korar in stolni fajmošter v Ljubljani,

od l. 1819 Valentin Prešerin, † 3. julija 1833,

od l. 1834 Janez Ev. Traven, † 19. sept. 1847,

od l. 1848 Ignaci Holzapfel.»

Takó je, še ne pol leta kesneje, segel v vprašanja gorenjega pisma Levstiku in Rudežu takratni «katehet in učitelj slovenščine na ljubljanski c. kr. viši realki», doma iz Ribnice. — Zanimivo pa je, da nima Lésar v svojem spisu ni besedice o Prešernovem šolanju v Ribnici, dasi omenja na str. 8 «stare zlate bukve vaše (= ribniške) šole», tiste «zlate bukve», ki jih je grajščak Karel Rudež odnekod spet iz prahú izkopal — vsled iniciative Levstikove. (Prim. tu tudi: Stritarjev uvod k Wagnerjevemu «Klasju» iz l. 1866, kjer stoji na str. 7., da je Prešeren iz

Zdaj pa še nekaj novega: Dve pismi sem dobil ki ste močno mični; eno je od Vodnika v Slovenskim jeziku pisano, drugo pa od Kopitarja v nemškem / jeziki. Obi ste pisani gotovo mojem ranjcim očetu in govorijo skorej samo o Slovanskih zadevah.

Zdaj pa, dragi prijatelj, zdravstvuj. Iz srca Te pozdravi in poljubi Tvoj zvesti prijatelj

(Dalje prih.)

Karel Rudež.¹³

Dizma / Na Krekovem grobu

Vstánita, borca,
v tugi sključena preko groba,
kjer ljubezni in bratstva
spi prerok:
dosti je vajine tihe bolesti,
dosti molčečega žalovanja,
dosti je čakanja —
vstánita!

Vstánita
in vzravnajta svoji telesi
in v pest stisnita svoji desnici,
v gnev in grožnjo
stisnita svojo bol:
da ne zasujejo, da ne zakopljejo
bratstva nam in ljubezni v grob —
vstánita, borca!...

O, kakor bratje prišli so k nam:
osvoboditelji,
z godbo in slavoloki pozdravljeni,
s tisoč let čakano milo besedo
nam dcbrodošlico vračajoč —
in zdaj so z nami
kakor sovražniki!

Kibnice «prišel 1811. leta v Ljubljano v latinske šole», dasi z opombo (menda Levstikovo), da «ta letnica nikakor ni trdna»; Rudež pa je Levstiku že l. 1864 v pismu ugotovil: 1811. — I. razred, 1812. — II. razred! — In prim. tu še: Novice 2. V. 1866, str. 145 vprašanje o «Zlahtniku Preširnu!»

¹³ To pismo je odgovor na Levstikovo pismo z dné 21. II. 1864, ki ga je objavil Al. Turk (Lj. Zvon 1925/46 pod 2.), in ki je bilo odgovor Rudeževemu, najbrže v Ljubljani z osebnim pogovorom povzročenemu listu z dné 18. II. 1864. Levstik je torej Rudežu v svojem zanimanju za stvar bil odgovoril takoj po prejemu dopisa.

O, kakor bratje smo jih sprejeli:
z vero in upanjem
in ljubeznijo;
kot tabernaklji ob darovanju
bila so naša srca odprta —
in zdaj smo z njimi
kakor sovražniki!

Varalice, sejmarji besed
so izneverili nam vero,
so osleparili nam upanje;
za srebrnike laži-apostoli
(o, enajst jih je med dvanajstorigo!)
križali so ljubezen našo,
dali, žejni, ji piti žolča! . . .

In vajina žalost
se ni še prevrgla v srd?
In vidva še vedno
molčita tu,
sklonjena borca,
in čakata —?
Do kdaj še,
do kdaj?

Anatole France / *Gestas*¹

Gestas, je rekel Gospod, stopi v nebeški raj!

«Gestas je v naših starih misterijih ime razbojniku,
križanemu ob Kristovi desnici.»

(Augustia Thierry, *La Rédemption de Larmor.*)

V tem času baje živi malovreden dečko z imenom Gestas, ki zлага najslajše pesmi na svetu. Na toponosem obličju mu je bilo zapisano, da bo polten grešnik in proti večeru se mu zle radosti svetijo v zelenih očeh. Mlad ni več. Bunke na črepini so se mu jele lesketati nalik bakru. Na tilnik mu visé dolgi zelenkasti lasje. Pri vsem tem pa je preprost in je ohranil otroško vero svojega detinstva. Kadar ni v bolnici, prebiva v kaki hotelski sobici med Panthéonom in Botaniškim vrtom (Jardin des Plantes). Ondi v starem ubornem oddelku ga pozná sleherni kamen, mračne uličice imajo potrpljenje z njim, in ena teh uličic, obrobljena z

¹ To je pesnik Paul Verlaine, ki je upodobljen tudi v romanu *Rdeča lilija*, in sicer pod imenom Choulette. (Op. prev.)

vinarnami in beznicami, mu je posebno pogodu, kajti na nekem hišnem oglu nosi sveto Devico zamreženo v njeni modrikasti vdolbini. Zvečer hodi od kavarne do kavarne ter opravlja svoje olske in alkoholske postaje v stalnem redu: véliki posli razuzdanosti zahtevajo metode in pravilnosti. Pozna noč je, ko se je zopet vrnil v svoje umazano stanovanje bog si ga vedi kako in po vsakdanjem čudu našel posteljo na jermenih, kamor se zavalil kar oblečen. Tu vam spi kakor polh spanje potepuhov in otrók. Ali to spanje je kratko.

Čim zora pobeli okno in sproži med zavese v podstrešnici svoje svetle strelice, ctvori Gestas oči, se dvigne, se strese liki pes brez gospodarja, ki ga prebudi brca, pohiti niz dolgo zavojnico stopnišča in z naslodo vnovič ugleda ulico, blago cesto, tolikanj uslužno pregreham ponižnih in ubožnih. Trepalnice mu mežikajo pod rahlo bodico dnevnega svita; nosnice, slične Silenovim, se mu napihujejo v jutrnjem vzduhu. Čvrst in pokončen je, noga pa mu je otrdela od stare skrnine, zato se opira ob drenovko, pri kateri je obrabil železo po dvajsetletnem klateštvu. Kajti na svojih nočnih pustclovstvih ni nikdar izgubil ne vivčka ne palice. Teda j je videti prav dober in prav srečen. Pa je tudi zares tak. Na tem svetu mu je v največje veselje, ki ga kupuje za ceno svojega spanja, hoditi po krčmah na vse zgodaj pit z delavci belo vino. Pijanska nedolžnost: to svetlo vino v bledem jutru med belimi jopiči zidarjev so čiste preproščine, ki mu kar očarajo dušo, še vedno detinsko navzlic napakam.

Nekega pomladanskega jutra pa je Gestas tako korakal od svojega brloga proti Zamorčku; tu mu je bila dana slast, da je videl, kako so se odprla vrata, nad katerimi je molela Saracenova glava iz popleskanega litega železa, in da se je približal kositrni mizi v družbi prijateljev, ki jih ni poznal: cel oddelek delavcev iz sreza Creuse, ki so trkali s svojimi čašami, govoreč o domačem kraju, in se pretirano širokoustili nalik dvanajsterim velmožem Karla Velikega. Pili so kozarček in kaj majhnega prigrizovali; kadar je komu šinila dobra misel v glavo, se je krepko zasmel in da bi jo bolje raztolmačil tovarišem, jih je močno s pestjo suval v hrbet. A starci so medtem polahko dvigali komolce in molčali. Ko so ti možje odšli na svoje delo, je Gestas zadnji ostavil Zamorčka in dospel k Dobri k u t i n i, čije mreža v obliki suličnih osti mu je bila znana. Tudi tam je pil v ljubeznivi družini in celo ponudil kupico dvema nezaupnima, milima stražnikoma. Nato je posetil tretjo pivnico, katere izvesek iz kovanega železa predočuje dva možica, noseča

ogromen grozd, in tankaj mu je postregla krasna gošpa Trubertova, slavna po vsej mestni četrti po svoji modrosti, moči in dobrovoljnosti. Potlej se je približal vsamjnim utrdbam in pil še pri prekapljevalcih, kjer se v zraku svetijo bakrene pipe sodov, in pri prodajalcih, pri katerih so zelene oboknice ves čas zatvorene med dvema zasbojama z lavoriksanj. Nato se je povrnil v ljudnate okraje in si dal prinesiti pelinkovca in tropinovca v raznih kavarnah. Ura je bila osem. Korakal je prav pokončno, umerjeno, togo in svečano; čutil se je, kadar so ga ženske, ki so gologlave in s feguljo las na tilniku hitele na trg po živila, suvale s svojimi težkimi kočarami ali kadar se je iz nenazivice zadel ob deklico, ki je stiskala v naročaj velikanški kruh. Vóaci pa, kadar je šel preko nasipa, se je mlekarjev voz, kjer so plesali in peli pločevinasti vrči, ustavil toli tesno tik njega, da je začutil na svojem licu topli dih konja. Ali brez naglice je šel svojo pot, ne meaneč se za kletvine podeželskega mlekarja. Kajpada mu je bila boja, zagotovljena s svibovo gorjačo, ponocna in pokojna. V notrini pa se je stari mož opotekal. Nič več mu ni preostajalo jutrne veselosti. Škrjanec, ki mu je bil zacvrčal svoje radostne gostolevke v njegovo bitje s prvimi kapljami cvička, je bliskoma odletel in sedaj mu je bila duša meglena pustinja, koder so gavrani krakali po črnem drevju. Do smrti je bil žalosten. Od velikega gnusa pred samim seboj se mu je hotel želodec preobrniti. Glas njegovega kesanja in njegove sramote mu je vpil: «Praseci praseci! Ti si prasec!» In čutil se je temu raskočnemu in čistemu glasu, temu lepemu angelskemu glasu, ki je bil tajinstveno v njem in je ponavljal: «Praseci praseci! Ti si prasec!» Potajala se mu je neskončna želja po nedolžnosti in po čistosti. Jokal je; debele solze so mu polzele po kozji bradi. Plakal je nad samim seboj. Poslušen besedi gospoda, ki je velel: «Jočite se nad seboj in nad svojimi otroci, hčere jeruzalemske,» je škropil grenko srago svojih oči na svojo polt, oceramčeno s sedmerimi grehi, in na svoje nepodobne sanje, zaplojene v pijanosti. Vera njegove mladosti se je poživljala v njem, se razprezala vsa presna in vsa cvetna. Iz ustnice so mu tekle preproste molitvice. Čisto potihem je pravil: «Moj Bog, daj, da zopet postanem podoben otročičku, kakršen sem bil.» V trenutku, ko je tako detinski molil, je obstal pod cerkvenim pridvorom.

To je bila stara veža božja, nekč bela in lepa pod svojimi kamenitimi čipkami, ki so jih čas in ljudje raztrgali. Sedaj je počrnela ko sulamita in nje krasota govori samo še arcu pesnikov; bila je to hiša božja «stara in sretna» nalik materi Franceta

Villona, ki je morda svoje dni hodila sem klečat in videla na stenah, danes pobeljenih, naslikan raj, čigar harpe je dozdevno slišala, in pekel, kjer se kuhajo pogubljeni, kar je neznanski plašilo blago ženico. Gestas je vstopil v božji hram. Nikogar ni tu naletel, niti človeka, ki bi ti podal blagoslovljene vode, niti borne starke liki mati Franceta Villona. Zbor stolcev, urejenih v vzornih vrstah po ladji, je edini svedočil o vernosti župljanov in na videz nadaljeval skupno molitev.

V hladni in vlažni senci, ki je padala od obokov, je Gestas krenil po desni strani prcti spodnjemu koncu, kjer je blizu pri dvora pred soho Device železno stojalo za sveče dvigalo kvišku svoje ostre zobe, na katerih še ni gorela nobena zaobljubljena voščenska. Tu je motril belo, mdro in rdečkasto podobo, ki se je smehljala med zlatimi in srebrnimi srčeci, obešenimi v dar, pripognil svojo staro okorelo nogo, pretakal solze svetega Petra in pretrgoma vzdihal premile besede: «Dobra Devica, moja mati, Marija, Marija, tvoje dete, tvoj otrck, majka!» Nagloma pa je spet vstal, storil nekaj urnih korakov ter obstal pred izpovednico. Ta izpovednica iz hrastovine, porjavele po dolgem času, prepojena z oljem kakor bruna pri stiskalnicah, je bila videti poštena, prisrčna in domača nalik priletni omari za perilo. Verski znaki na uokvirjenih ploskvah, sestavljeni iz školjčnih lupin in kamejničja, so spominjali na nekdanje meščanke, ki so prihajale sem kaj sklanjat svoje čepice z visokimi resami od čipek in umivat svoje gospodinske duše v to simbolično krnico. Kamor so poklekale one, tja je Gestas pokleknil in z ustnami tik ob leseni rešetki potihoma poklical: «Oče moj, oče!» Ker se nihče ni odzval njegovemu klicu, je čisto nalahno s prstom potrkal na durce.

«Oče moj, oče!»

Otrl si je oči, da bi bolje videl skozi luknje v mreži, in se mu je zazdelo, kakor da je razločil v somraku beli koretelj svečenika.

Ponavljal je:

«Oče, oče, poslušajte me no! Izpovedati se moram, dušo si moram oprati; črna je ter umazana; gnusi in gabi se mi, tako da se mi od tega vzdiguje. Hitro, cče, kopel kesanja, kopel odpuščanja, kopel Jezusovo. Ob misli na mojo nesnago se mi srce preobrača in čutim, da bom bljuval od studa nad svojo nečistostjo. Kopel, kopel!»

Nato je počakal. Včasi se mu je zdelo, kakor da mu je roka v izpovednici dala znamenje, včasi pa ni mogel razbrati v kolibici drugega ko prazen sedež, zato je dolgo čakal. Nepremično je klečal kakor prikovan na leseno stopnico, upiraje pogled v okence,

odkoder naj bi mu bilo prišlo odpuščanje, mir, okrepitev, rešitev, nedolžnost, sprava z Bogom in z njim samim, nebeška radost, zadovoljstvo v ljubezni, najvišja blaginja. Presledkoma je mrmral nežno mledovanje: «Gospod župnik, oče, gospod župnik! žejen sem, dajte mi piti, silno sem žejen! Blagi gospod župnik, dajte mi, karkoli imate, čiste vode, belo haljo in perotnic za mojo ubogo dušo. Dajte mi pokoro in odpuščanje.»

Ker ni dobil nobenega odgovora, je jače potrkal na omrežje in dejal na glas:

«Izpoved, prosim!»

Naposled je izgubil potrpljenje, vstal je in močno tolkel z drenočavo po stenah izpovednice tuleč:

«Ohé, župnik! Ohé, kaplan!»

In kakor je govoril, je krepkeje razbijal, udarci so srdito padali na izpovednico, odkoder so vstajali oblaki prahu in ki je na te žalitve odgovarjala z ječanjem svojih starih črvojednih desák.

Vratar, ki je pometal po žagradu, je pridirjal na hrup, z za-vihanimi rokavi. Čim je uzrl mčža z batino, je za trenutek obstal, potlej se mu je previdno in počasi bližal kakor sluge, ki so obelili v službi najskromnejšega redarstva. Prišedši na slišaj je vprašal:

«Kaj pa bi radi?»

«Izpovedati se hočem.»

«Obsorej ni izpovedovanja.»

«Izpovedati se hočem.»

«Odidite.»

«Župnika hočem videti.»

«Čemu pa?»

«Da me izpove.»

«Župnika ni doma.»

«No, pa prvega kapelana.»

«Tudi njega ni doma. Pojdite.»

«Drugega, tretjega kapelana, četrtega kapelana, zadnjega kapelana.»

«Odidite!»

«Presneto, ali naj umrjem brez izpovedi? Saj je huje ko l. 93., bi človek mislil! Čisto majčkenega vikarja. Kaj vam mar, ako se izpovem čisto majhnemu vikarju, ki ni višji od komolca? Recite kakemu duhovnu, naj pride in me izpove. Obetam mu, da mu hočem zaupati redkejše grehe, nenavadnejše in zanimivejše, prav gotovo, od vseh onih, ki mu jih utegnejo raznizati njegove klepetave spokornice. Opozoriti ga smete, da ga prosijo k lepi izpovedi.»

«Poberite se!»

«Ampak kaj res ne razumeš, stari Barabas? Zmiriti se hočem z dobrim Bogom, ti pravim, za Boga svetega!»

Dasi ni imel veličastne postave kakor kak cerkvenik v bogati župniji, je bil ta bradničar vendarle korenjak. Popadel vam je našega Gestasa za pleča in vam ga zagnal ven.

Na cesti je imel Gestas eno samo misel v glavi, namreč vrniti se v cerkev skozi stranska vrata in, ako mogoče, prekvapiti vrtarja odzad, da bi tako zasačil kakega vikarčka, ki bi ga maral izpovedati.

Po nesreči pa je bila cerkev obdana s starimi hišami in Gestas se je brez nade na vrnitev izgubil v nerazmotnem blodišču cest, uličic, prehodov in zagat.

Ondi je stala pivnica, kjer se je ubogi skesanec namenil iskati tolažbe v pelinkovcu. Prišel je do nje. Ali hitro ga je obšel nov kes. In to potrjuje njegove prijatelje v upanju, da se bo rešil. Vero ima, preprosto, krepko in otrčsko vero. Dobrih del pa bi mu prej nedostajalo. Vendar ne kaže obupovati nad njim, saj on sam nikoli ne obupava.

Ne da bi se spuščali v znatne težkoče glede predestinacije ali razmotrivali zadevna mnenja sv. Avguština, Gotesiala, Albigencev, Wiclefovcov, Husitov, Lutra, Kalvina, Janseniusa in velikega Arnauda, splošno sodimo, da je Gestas naprej določen za večno blaženstvo.

(Iz knjige «Tok iz biserne matice» prevel A. Debeljak.)

Tone Seliškar / Orači miru

Orači, vi silni ljudje koprnečih pokrajin,
pripravite pluge, jeklena rezila za črno prst!
Solnce že pleza na obok vaših misli —
silni orači — naj stopi vodnik iz vaših vrst!

Ta, ki bo vodil najjačje rezilo,
z močno roko rezal zemljo v globino,
gnal brazde v neskončnost — ta bo vaš mož!
Silnež iz silnih! Kako vas bo vodil preko sveta!

Vse boste zorali! Spremenili pustinja v vrt;
pripravili brazde sejalcu življenja,
ki raste iz duše vseživljenskega vrenja —
orači vi silni, pred vami beži smrt! *Prez matice!*

KNJIŽEVNA POROČILA

Friedrich Schiller: *Marija Stuart*. Tragedija v petih dejanjih. S porabo Cegnarjevega prevoda poslovenil Oton Župančič. V Ljubljani 1923.

Kakor leta 1861. Janežič svoje «Cvetje iz domačih in tujih logov», tako je tudi kr. založba šolskih knjig in učil v Ljubljani svoje «Domače in tuje klasike» otvorila s Schillerjevo tragedijo «Marija Stuart». Zakaj je začela javno s tem delom, ne vem; morda so odločali kaki slučajni zunanji vzroki. Potrebneje pa bi brez dvoma bilo, ko bi se bila predvsem izdala najvažnejša domača dela; takih izdaj tem težje pogrešamo, ker za najvišja razreda naših srednjih šol še vedno nimamo slovenskih čitank, tako da ves slovstveni pouk visi v zraku. Če pa se je že izdal prevod, bi bilo pač umestneje, seči po delu kake druge literature, kajti «*Marijo Stuart*» naši dijaki zaenkrat lahko čitajo še v izvorniku. *Yakovlev*

Ne glede na to pa smo knjige lahko veseli, kajti Župančičev prevod je mojstrski. Bilo bi zanimivo, podrobno primerjati njegovo delo s Cegnarjevim in oba prevoda z originalom. Pokazalo bi se jasno, koliko točnejši, preciznejši in izbranejši je Župančičev prevod od Cegnarjevega. V prvi vrsti je to pač izrecna zasluga prevajalčeva, deloma pa je gotovo tudi v zvezi s splošnim razvojem in napredkom našega knjižnega (zlasti pesniškega) jezika v zadnjih šestdesetih letih. Zato bi tako primerjanje ne bilo samo zanimivo, ampak tudi poučno. Jaz se hočem omejiti samo na par pripomb.

Ze Cegnarjev prevod je po večini dober, za svojo dobo gotovo izvrsten, kakor pravi v uvodu dr. Lokar. Najlepše se vidi to iz dejstva, da je mnogo verzov, pa tudi celih odstavkov (n. pr. lirsko partijo v 3. dejanju) Župančič lahko skoraj brez izprememb pridržal. Vendar je večino stihov popravil, preli, deloma prevedel popolnoma na novo.

Predvsem velja to za mesta, ki jih Cegnar prevaja napačno. Kar v začetku pravi Marijin čuvaj Paulet (I. 1.):

Trotz meiner Aufsicht, meinem scharfen Suchen
Noch Kostbarkeiten, noch geheime Schätze!

- Cegnar: Iskal in pazil sem že noč in dan,
Nahajam še le zdaj zaklade skrivne!
Župančič: Kljub moji ostri pažnji, kljub iskanju
še dragotine, še zakladi skrivni!

Glagol «wagen» (I. 1.) prevaja Cegnar z «žugati», Župančič s «tvegati». Tiste, ki so s smrtno nevarnostjo skušali rešiti Marijo, imenuje Schiller, «die Rasenden» (I. 1.), istotako Župančič «brezumneže», medtem ko jih je Cegnar prav po ne potrebnem in neokusno prekrstil v «puntarsko derhal». «Ihr spottet» (I. 1.) ni «vi nas grajate» (Cegnar), pač pa, «vi se rogate» (Župančič). Prevod sentence:

Die Meinung hält es
Mit dem Unglücklichen (I. 8.)

je v Cegnarju skoraj neumljiv:

Menitev blaži le človeka
V nesreči.

Župančič pravi točno:

In javno mnenje rado
z nesrečnikom potegne.

Isto velja o sentenci Was man scheint,
Hat jedermann zum Richter, was man ist, hat keinen. (II. 5.)

Cegnar: P o z n a j o t e, p o t e m t e s o d i v s a k ;
P o t e m, k a r s i, n o b e d e n.

Zupančič: P o v i d u
n a s s o d i v s a k, i n n e p o t e m, k a r s m o.

Često Cegnarjev prevod ni ravno napačen, vendar pa se brez potrebe oddaljuje od izvirnika in je netočen, včasih tudi brezizrazen; n. pr.:

Schiller: U n b e d e u t e n d e
P a p i e r e, b l o ß e Ü b u n g e n d e r F e d e r. (I. 1.)

Cegnar: Z g o l j n e d o l ž n e
P o s k u š n j e v r e z a n i h p e r e s.

Zupančič: B r e z p o m e m b n i
p a p i r j i, l e n e d o l ž n e p i s n e v a j e.

Schillerjevi «Konzepte von Briefen» (I. 1.) so pri Cegnarju «poskušnje», pri Zupančiču mnogo točneje «osnutki pisem». Ali primerjajte sledeče mesto (II. 8.):

W i e k l e i n e S c h r i t t e
G e h t e i n s o g r o ß e r L o r d a n d i e s e m H o f!

Cegnar: K a k o n i z k o
S t o j i t a k v e l i k l o r d n a d v o r u t e m!

Zupančič: K a k o d r o b n o
s t o p a t a k v e l i k l o r d n a d v o r u t e m!

Pri Cegnarju je vsa finesa zabrisana, Zupančič se originalu vsaj bliža, četudi ga v tem primeru seveda ne dosega.

Kako točen in adekvaten je navadno njegov izraz, se vidi morda najlepše na raznih krilaticah in sentencah. N. pr.:

Schiller: J e t z t w i r d e i n I n q u i s i t i o n s g e r i c h t
E r ö f f n e t. W o r t' u n d B l i c k e w e r d e n a b g e w o g e n,
G e d a n k e n s e l b e r v o r G e r i c h t g e s t e l l t. (IV. 3.)

Cegnar: P r e i s k o v a v n a s o d b a s e o d p r è,
D a z v a g a j o p o p r a v d i s e b e s e d e,
D a s o d i j o p o g l e d i s e i n m i s l i.

Zupančič: S e d a j s e s t a v i s t r o g o s e s o d i š č e,
n a t e h t n i c i b o p ó g l e d i n b e s e d a,
š e m i s l i n a o d g o v o r k l i c a n e.

Zupančičev prevod ni samo doslovnejši, ampak je tudi učinkovitejši, ker so misli podane kakor v izvirniku s samimi glavnimi stavki in padajo kakor udarci; Cegnar jim je z odvisniki oslabil prvotno silo.

Ali naslednja sentenca:

Schiller: I n m ü ß ' g e r W e i l e s c h a f f t d e r B ö s e G e i s t. (I. 1.)

Cegnar: H u d o b a d e l a v b r e z p o s l é n i h u r a h.

Zupančič: V b r e z d e l n i h u r a h s n u j e z l o b n i d u h.

Cegnarjeva beseda se glasi papirnato, mrtvo, Zupančičeva poje, živi.

Nekatere sentence so pri Cegnarju zaradi netočnega prevoda izgubile svoj aforistični značaj, ker jih je prevajalec pretesno navezal na tisti poedini primer, kjer se v drami nahajajo, in jim tako vzel splošno veljavnost. Zupančič se tudi na takih mestih drži izvirnika. N. pr.:

Schiller: E i n h o h e s K l e i n o d i s t d e r g u t e N a m e. (I. 8.)

Cegnar: D o b e r g l a s, p o š t e n o
I m é k r a l j i c i j e n a j d r a ž j a r e č.

Zupančič:	Ime pošteno je predrag zaklad.
Podobno:	
Schiller:	Nicht Stimmenmehrheit ist des Rechtes Probe. (II. 3.)
Cegnar:	Dokazalo
	Pravice tvoje ni edinoglasje.
Zupančič:	Soglasnost še ne dokazuje prava.
Lep primer prevajalske spretnosti je tudi sledeče mesto:	
Schiller:	Der Ring macht Ehen, Und Ringe sind's, die eine Kette machen. (II. 2.)
Cegnar:	Zakone sklepa prstan, prstani Verige.
Zupančič:	Prstan je sklep, ki dela zakone, in sklep na sklep — to naredi verigo.

Cegnarjev prevod je tukaj naravnost nesmiseln, ker prstani ne delajo verig in je zato dosloven prevod nemške besedne igre sploh nemogoč. Zanimivo je, kako se je Zupančič težkoči izognil ter besedno igro ponaredil.

Naj ti primeri zadostujejo! Kažejo nam, da odlikujejo «Marijo Stuart» iste vrline kakor ostale Zupančičeve prevode: izredna točnost in preciznost tako v podajanju izvirnikove vsebine, kakor tudi njegove oblike.

Delo je dr. Lokar opremil s primernim uvodom, po načelih, kakor so običajna v šolskih izdajah. Ne vidim pa rad v njem takega-le stavka: «Njegov za tedanji čas izvrstni prevod, ki pomeni za nas ustvaritev jamske drame, je pregledal Levstik in je izšel l. 1861. v Janežičevem ‚Cvetju‘» (VI.) Po krivdi založbe je ostala knjiga, žal, brez komentarja (prim. Lokarjevo pojasnilo v «Dom in Svetu» 1923., 299.), dasi ga naslovna stran obeta! Pač pa so priložene tri slike: Schiller, Marija Stuart in Elizabeta; kolikor mi je znano, je bil prvotno v programu tudi portret prvega prevajalca Cegnarja; zakaj je izostal, ne vem. Pa ne, da bi ga ne mogli dobiti? «Dom in Svet» in Mohorjevo koledar sta svoj čas prinesla čisto dobro sliko.

Še eno vprašanje se mi vsiljuje: knjiga je izšla že pred dvema letoma, pa je še vedno edina v zbirki; ali bi ne bil čas, da se založba zopet zgane? — **Potrebno bi bilo!**

Janko Glaser.

Ciril Jeglič, Obrazi. Ljubljana 1924. Založila Kmetijska Tiskovna Zadruga. Klasje, zvezek 1. 100 str. Cena broš. 25 Din, vez. 32 Din.

Te literarne miniaturnice spominjajo po svoji formalni strani na tisto drobno umetnost, ki so jo zlasti pred vojno gojili nekateri impresionisti in simbolisti in iz katere se je pozneje bolj ali manj posredno razvila tudi Marinettijeva futuristična, tako zvana sintetična umetnost. Veliki mojster tovrstne simbolistične, lirično zgoščene proze pa je bil znani dunajski poet Peter Altenberg, ki je umel na dveh treh kratkih straneh zgnesti vso tragedijo človeške, posebno otroške duše. Subtilne in eterne Altenbergove umetnosti Ciril Jeglič ne dosega. Ne dosega tudi zvonke in globoke pesmi v prozi kakega Turgenjeva ali bleščeče in duhovite kakega Baudelairja, saj pravi sam v «Uvodni besedi», da «v teh ‚Obrazih‘ ni bleščečega sijaja in nekatere podobe so morda pretihe, da bi kaj dobrega mogle povedati tudi tistemu, ki mu malenkosti nič ne pomenijo». Jaz pa menim, da je avtor še nekoliko mlad in je to morda krivo, da so v zbirko zašli tudi drobci, ki so samo brezpomembni, bežni zapiski iz dnevnika, ne pa umetnine, in ki tudi človeku, kateremu malenkosti govorijo, nič ne povedó. K sreči pa je takih medlih plamenčkov v knjižici le malo, marveč veje iz nje nekaj izredno pristrčnega, domačega,

tantovsko zdravega in prešernega, k srcu govorečega. Zato bo ta knjižica našla pot tudi k srcu našega preprostega človeka. Toplota in tišina te naše zemlje sta v nji, dražest in muzikalnost slovenske govornice ter neka za naše dni prerodka iskrenost in nepotvorjenost, kar dá slutiti, da tiči v Cirilu Jegliču lepa, razvoja zmožna, svojevrstna nadarjenost.

S temi «Obrazi» se je slovenskemu slovstvu na simpatičen način predstavilo novo založništvo: Kmetijska tiskovna zadruga, ki že drugo leto izdaja poljudno pisan in spretno urejevan mesečnik «Gruda». *Fran Albrecht.*

Marijan Mikac, Fenomen Majmun. Zenitistički roman. Roman je veselo jer niko nikoga nije ubio i niko nije umro. Predgovor napisao Branko Ve Poljanski. Crtež od Jos. Kleka. Izdanje Zenit. Beograd 1925. Str. 68.

Ex Oriente nux.
Quae vox vix flux lux,
Ast mox mugra et mufria nox.
Ex Haemonia nulla harmonia.

Glejte si Kleka! sem si dejal, ko sem na ovojni strani te rožnate knjižice zapazil razkoračeno postavo, ki ji iz glave poganja dvoje dolgih črnih pijavk, to je rok, polnih geometrijske navlake. In takoj sem se spomnil gorenje zenitovske kitice, ki naj jo iz latovščine ponašim: Od iztoka prihaja trd oreh; a ta glas naznanja iztežka medlo luč, pač pa v kratkem mrko in muro noč; z Balkana ni skladnost poslana.

Kdor bo čital ta roman, ki baje vsebuje 77 romanov (jaz nisem mogel najiti polovice romančička), naj si poprej prebere dodatek Zenitistička nova umetnost, str. 59 do 69, kjer bo zvedel, da «zenitizam je najozbiljnija potreba savremenog čoveka». Umetniki, od njih pa največ pesniki, napovedujejo novo dobo, kakor se izraža Majmun Mikac v delu «Efekt na Defektu»:

Duh ne ide za aeroplanom.
Duh se voza na aeroplanu.
Ili: duh gmiže pešice u sandalama.

Zenitistička dela so kralj kratka ter iskrena, neuvita in globoka. Ali vsakdo jih ne razume, kakor ne razume kdorsibodi znanstvenih spisov. Zategadelj «potrebno je vaspitanje, jer umetnost je svakako iznad nauke». Da sta vam mati in učiteljica v šoli tolmačili zenitistiško poezijo, pa bi lahko proniknili vanjo, razlaga Andrea Jutronic v 34. številki lanskega «Zenita».

Težko se krči pot za nove vrednosti. Vendar mladi se hrabro in brezobzirno boré za svoj ideal. Stevan Živanović samozavestno proglašá:

Gori vazduh od naših dahova.

Slednji tvorec ima svobodo, da izbira način ali obliko, kako naj pove svojo resnico. Ta način ne sme biti plehek in vsakdanji. Zenitizem zametava estetiko iz umetnosti kot nepotrebno napoto. Zenitist, ki se kakor Ciceban ne laže, izraža življenje, kakršno je: djubrovnik, gnojišče! Težko pa, je li kdo med njimi dosegel Marinettijevo futuristično drznost (Mafarka). Ker je treba točno govoriti, reči bobu bob in popu pop, je v zenitizmu izključen vsak simbolizem. Glavne sestavine nove umetnosti so:

1. **Paradoksalnost.** Ni bilo treba čakati na Francoza Renéja Johanna, da bi bil hvalil paradoks, to sta storila že Lukian in Pitagora. Tudi Poljanski je vlomilec odprtih vrat, ako pravi: «Paradoks je gibivost duha i njegova plastika». Značilen je baje zanj tale primer:

Zrno do zrna — palača,
Kamen do kamena — pogača,
Šamar (zaušnica) do šamara pobeda.

2. Simultanost. Ta zahteva se najde že v raznih futurističnih proglaših in tik po svetovni vojni so pariške novine poročale, da se je tam pojavila slovska struja z imenom simultaneizem. Vzemimo zgled iz Micićevih «Kol za spasavanje»:

Ruski čovek umire od glada.
Profesor siluje svojo učenico od radosti što je naučila logiku.
Novinska smrt Lenjina.
Čarl Čaplin jaše na magarcu.
Uvoz luksuzne robe zabranjen.

3. Z asociacijo se vežejo dogodki, ki jih seveda pesnik prosto ustvarja ter odbira. Na primer:

Fatalna Fata
Morgana
Rockfellerova smrt
Stinnes skače u kotao vatrenog olova
U Parizovom trbuhu raste praskavi čir.

(Poljanski: Panika pod Suncem.)

Zveza je zgolj glasovna s fate morgane na Morgana, potlej pa pride dnevna politika na pomoč. Enakih prikazni najdeš v Mikčevem Fenomenu Majsmunu, kjer je beseda o Martovcih, ki sesajo kri smrkavih ljudi, in edino stik privede nezmiselno stranpotico: «Marsijanci sišu krv balavih ljudi — zar? Bar — bar — Barbara (ovo je ime moje pokojne punice)» (str. 10). Ali str. 56: «Pljujem ja na vašu slavu. Na slavu i na slamu». Kakšna je zveza med krščanstvom in radiotelegrafijo? Iz iste knjige razvidite: «Popucali su Krstovi na tornjevima. Radiotelegrafske antene iščeznule su već odavno u šeširima lepih (i ružnih) gospodja!» Admiral zenitističke «vazdušne flote», kakor nazivlje Poljanski Marijana Mikca, vam takole razlaga: «Putem asocijacije ta veza postaje prirodna i razumljena. Krst na crkvi potseća na radiotelegrafske antene. Dalje, ova ista asocijacija može se proširiti i na oštre grudi jedne devojke (napetost antene — napetost devojčakih grudi!)» Koliko ljudi bi brez kažipota prišlo na te stike? V vsej Jugoslaviji morda edino Mikčev majmun in še kak njegov majmunčić kot Avakumović, avtorja samega pa bi psihiater poslal na Studenec, kajti pisanje blaznikov v birminghamski norišnici je mnogo bolj logično. Pa pravijo, da pomeni zenit (arabski s e n i t) r a v n o p o t! Ako sam krenem po tej opasni brvici, ne bom nikogar žalil, če označim ta dadaizem takole: kozerstvo, pozerstvo, pos.....!

Kaj pa je prav za prav vsebina drobcenega romana, ki je bil započet na potu Barcelona—Gibraltar—Alžir leta 1922. in donošen v Beogradu leta 1923.?

Nastopa opica, dete ugrabljene angleške gospice, ki s svojim pogledom sugerira ljudi. Nastajajo razprave in preiskave, kdo je ta «čudoživina» in odkod ima svojo moč. Po raznoterih domnevah dozna pisec od te čudovite opice pravo resnico. Dogodba je zgolj ogrodje, na katero pisatelj obeša svoje paradokse o vsem možnem. Ali pa so domisljice vselej izvirne? «U tome je razlika između mene i drugih: Kad mislim, vršci mojih cipela nalaze se u visini glave» (9). To me je domislilo Bussejeve kitice, čitane pred več ko petnajstimi leti:

Brotlos ist des Dichters Leben
 Und an Schmerzen reich und Qualen,
 Doch, wo eure Häupter, schweben
 Unsre Sohlen und Sandalen.

Ker je pričujoče «sveto pismo smeha» iz leta 2222., ne smem očitati avtorju, da ne koraka z današnjo vedo: «Moč hipnotisanja imajo samo čovek i zmija — a možda i još kakva nepoznata rasa ili rođ» (19). O kači pravijo sodobni naravoslovci, da ne hipnotizira, češ, žrtev (ptica n. pr.) ne beži, ker se zmija neslišno in nedoznavno približuje. Rečena vraža se je tem laže udomačila, ker te živali ne zapro oči, niti če so mrtve, razen slepca, ki ima prav odtod svoj naziv.

Ali naj povsem obsodim Marijana Mikca? Nikakor ne. Kadar se otrše vnanjih, pretiranih znakov izvirnosti, se utegne z njim zgoditi kakor z neštetimi prekucuhí: skrajni simbolist Régnier najde pravo mero in postane član Francoske akademije; dadaist Picabia se umiri in pride na oder, tovariša Soupault in Cocteau se malce uneseta ter uspesta v romanu. Enaka bo brez dvoma z letošnjimi pariškimi «surréalisti», ki v svečanem in silovitem manifestu grozé zapadnemu svetu, da hočejo odstraniti vse zapreke, pa bilo z resničnimi kladivi. Hočejo premlatiti, premladiti društvo, prav kakor ga hoče zenitizem s svojo barbarogenijo in zenitozofijo...

Glas zenitističskih sfera trese sada sferama zemlje (30). Greh je biti smešan (26). A. D.

Oton Zupancic, «Duma». Saggio di poesia e letteratura jugoslava-slovena. Versione di Italo Maffei e Fany Sinkovec-Mayer. Modena. Tipografia Immacolata Concezione. 1924. Str. 66. Prezzo 8 L.

Krilatica «Slovan gre na dan» je dobila novo vsebino po krvavem vesoljnem potopu, iz katerega so vzniknile nove slovanske države, oziroma prejšnje razširile svoje meje. Med Romani, Germani in Anglosaksoni se javlja zanimanje za «slavjanovédénie» v osnavljanju novih vseučiliških stolic in v krepkejšem delovanju starih znanstvenih zavodov. Nemčija ima svoj Osteuropa-Institut, London svoj School of Slavonic Studies, v Parizu je znani Institut d'Études Slaves, Amerika se giblje po svoje.

Italija je ustanovila stolice za južnoslovansko slovstvo v Padovi, Milanu in Neaplju. Posredovalci so največ doma iz krajev, kjer se meša slovanski živelj z italijanskim: prof. Giacomo Marcocchia, A. Cronia, U. Urbanaz-Urbani, Giov. Maver, avtor študije o Ivu Vojnoviću, sodelujejo n. pr. pri rimskem obzorniku L'Europa Orientale, O. Randi, pisec knjige La Jugoslavia, predava o nas v zavodu Istituto per l'Europa Orientale. «La Rivista Dalmatica» v Zadru in «Delta» na Reki nam sicer nista preprijazni, vendar seznanjata Italijo z našim lepšim slovom. V ljubljanskih novinah si že ponovno čital, da tržaški «Piccolo della Sera» redno priobča članke o naših književnikih in prevode. Posebno zanimanje so na polotoku zbudile baje Kasandričeve prestave «Canti popolari serbi e croati». V Parizu mi je prišla v roke «Poesia ed Arte» III, giugno 1921, Numero 6, kjer je Bruno Neri objavil Poemetti serbi di Jovan Ducic, ne vem pa, je li ta smotra stalno odprta sličnim prispevkom.

Glede Slovenije same je treba reči, da njeni slovstveni odnošaji z Italijo niso bili doslej kdove kako živahni. Vendar omenim, da je leta 1607. v laškem Vidmu izdal Fra Gregorio Alasia da Sommaripa drobno slovensko knjižico «Vocabolario Italiano e Schiavo», da je bil pisatelj redovnik Janez Krstnik od Sv. Križa po očetu iz beneške rodbine pl. Leonelli; na drugi strani pa to, da je bil prvi

turlanski pesnik ka-li slovenskega rodu, menda Podrecca, in da sedanji književnik Scipio Slataper ni drugačnega izvora nego Trdinova ptica Zlatoper. Sicer pa je to poglavje, ki ga prepuščam bolj poklicanemu persu.

Poleg ravnatelja Lorenzonija v Tolminu, ki baje pripravlja Cankarjevega Hlapca Jerneja, nam utegne postati g. Italo Maffei, ki je s pomočjo gospe Sinkovčeve-Mayerjeve, «colta gentildonna di Lubianna e insigne linguista» (str. 7), obelodanil gorenjo knjižico, postati pomemben posredovatelj med obema prosvetama, italijansko in slovensko. Prevod naj bi bil: una minima restituzione al fervor di lavoro con che la «Società letteraria» di Lubianna s'era data a tradurre le cose nostre, i nostri maggiori Poeti (5). Predvsem pa hoče biti «znak obnovljenih časov, poziv učenjakom, naj se bavijo z lepo književnostjo slovensko» (5). Avtor je že svoje dni pisal o slovanskem pismenstvu, v dobi, ko je zmagoviti meč kraljeviča Marka in carja Lazarja preganjal Turka tlačitelja. Že tedaj se je spomnil preroških besed italijanskega apostola Mazzinija, ki je odmeril slovanskemu rodu odlično mesto na svetu, svetujoč obema plemenoma, naj si podasta roke na poti v bodočnost. Vrnil pa se je gospod prevajatelj k svojemu početju zlasti iz hvaležnosti za gostoljubnost, ki so mu jo med ujetništvom kazali na Češkem in po premirju na slovenskih tleh.

Za predgovorom je dodal «Cenni di letteratura jugoslava» (9—36), naslov, ki se nam zdi netočen, ako se držimo Lassalle-ovega pojmovanja narodnosti. Saj razen nekih splošnosti o slovanskih vejah, govori zgolj o slovenskem knjištvu, najpodrobneje o Župančiču. Ob razlagi slovanskega imena (slava, slovo) ne morem zameriti piscu, da ne pozna poslednje podmene: iz slek-ti, primerjaj sle-me, torej gričarji, holmčani, gorjanci, hribovci.. Hvaleč bogastvo in klasično prožnost srbohrvaščine, daje besedo Nikoli Tommaseu, ki pravi, da je ta govorna: «più efficace dell'italiana e della latina e non meno ricca della greca, nel temperamento della soavità con la forza, e nell'uso di quelle particelle posenti che fanno il pensiero penetrare nelle più sottili pieghe delle cose; che aggiungono al vocabolo virtù decupla, quasi cifra accoppiata con cifra; e, per mezzo di un leggerissimo suono rinnovelando il senso, dimostrano l'uomo immagine, del Divino Spirito Creatore» (12).

Prevedene so štiri pesnitve: Z vlakom, Duma, Epilog, Mati in sin. Splošno se mora reči, da bodo izzvale dojem izvirnika. In v resnici so, sodeč po ocenah nekaterih uglednih italijanskih listov, vzbudile v italijanski javnosti precej pozornosti. Umljivo pa je, da se ne dá položiti na original kakor geometrijski lik na drugi tak lik. Župančičevi prehodi so včasih asindetični, bolj ohlapni, mnogošljnejši nego Maffeievi. Ukrasi (figure) so morda tu pa tam malce obledeli, n. pr.:

kletve robate ušesu so tvojemu vino,
krepka primera — dala bi zanjo cekin,
— — — — la parole grosse
un' audacia ti sembrano esemplare,
sì che un ducato, doneresti, o quasi (42).

«Sovražne kljuke», kakor so Nemci nazivali diakritične znake na č, š, ž, so opuščene, češ, da jih tiskarne nimajo. Naš «Zvon» pa si je lani omislil posebna znamenja za špansko pisavo! Obžalovati je, da je pri imenih ostalo toliko poseškovo: Horner (19) mora biti Körner, Guarino pa Guarini (19), Dickens (31) — Dickens, Župančič ni prevajal Bergeraca, temveč Rostanda (31)! In kako šele so trpeli slovenski priimki. Seznam Errata-Corrige je uvedel nove hibe, n. pr. namesto Bonoric čitaj Boboric (Bohorič), namesto Buscrens, oziroma Buscreus, čitaj Bazar (Basar). Komu so znani pisatelji Drazosin Hette, Preselj, Janko

Magien, Faucar, Zurcic, Janez? Tisk in papir sta lepa, in ko bi bila še korektura na višku, bi bila tiskarna opravičila svoj naziv: Brezmadežno Spočetje.

Verum ubi plurima nitent, non ego paucis offendar maculis, da končam s Ciceronovim «Govornikom».

A. Debeljak.

KRONIKA

Narodno gledališče v Beogradu. Operni pevci in pevke čestokrat doživljajo sredi prizora pohvalo občinstva — to je običaj. Da se podobno dogaja tudi dramskim igralcem — kakor n. pr. v Beogradu — priča o posebnem razmerju publike do igralske družine in njenega prikazovanja, osobito, kadar ta pohvala ne velja igranju za galerijo, pač pa izraziti karakterni kreaciji ali celo le nemi mimiki. Podobno spontano priznanje je igralcu v čast in izpričevalo za publiko. Zdi se, da beograjsko občinstvo nekako posebno ceni svojo dramo; interes za njo je intenzivnejši kakor oni za opero.

Kakor povsod pri nas, je tudi beograjska opera — kar se tiče prvovrstnih moči — navezana v glavnem na tujce, ki so skoro vsi Rusi. Toda dramski ensemble je domač, sloneč na močni domači tradiciji. Sam po sebi sicer ne predstavlja zaključene družine neke gotove smeri in vse spajajoče notranje discipline, vendar razpolaga z močnimi, umetniškimi osebnostmi, katerih vpliv na ostale je predvsem v vzgojnem zmislu močan. Starejši in tvorno silnejši člani imajo — vsaj na odru — svoje mesto, oziroma uživajo ugled svoje sposobnosti. Dramski ensemble očituje v celoti simpatične in lepe lastnosti. Predvsem iskren in prisrčen odnošaj do svojega poklica. Malokdaj bode v oči izza predstavljane osebe igralčeveo lastno lice, vsa osebna ambicija je običajno koristno zajezena od truda in volje, rešiti dobro svojo nalogo, oziroma precizno vtelesiti svoj zamisek. Na ta način je večkrat tudi morebitna zbežanost in negotovost znatno omiljena. Prijetno preseneča gledalca visoka prirodna inteligenca igralcev, ki edina vodi k preskušnji resnično svojih, lastnih zmožnosti. Njena je zasluga, da vzori niso odločujoči in razne šole merodajne, da ne teži duha članov pokvarjen okus ali prenasičenost, ki neizogibno tira v iskanje efektov in v izumetničenost. Vsled tega tudi ni raznega eksperimentiranja in ne preseneča posameznik gledalca z raznimi, med seboj nasprotnimi in vsled tega nelogičnimi, neorganičnimi zreljši prikazovanja. Morda se v tem vendarle očituje nekakšen enoten duh beograjske drame, dasi v mnogih ozirih zabrisan in sistematično neizdelan. Stiliziranje posameznih odrskih pojavov in celotnih dramskih del nima tal. Pač pa treba poudariti drugo stran, ki je skrbno gojena in ki je prirodna posledica smeri moderne dramske literature. Moderna drama se je skoro izključno oddaljila od človeške elementarnosti, skrivnosti človečnosti in njene rasti ter se posvetila človeški družbi in njenim problemom. Naravno so našle tudi tvorne sile na odru primerno pot za svoje izživljanje, in sicer v ustvarjanju tipov iz socialnosti. In v tej smeri je opaziti v beograjski drami močan polet. Skoro v vsaki dramski uprizoritvi srečaš gotovo vsaj en vestno preštudirani tip človeka kot socialnega bitja, pa bodisi, da ilustrira to ali ono obilježje. Najhvaležnejša v tem oziru so seveda domača dela, posebno Nušičeva, ki večjidel temelje na rahlih, ne posebno globokih, vendar duhovitih karikaturah tipov srbske družbe z vsemi pointami političnega in kulturnega ozadja. Tu bi bilo umestno pripomniti, da beograjska drama z n a prikazovati svoj domači svet in da tudi v ljudskih igrah nudi umetniške vrednote na tleh zdravega, tvornega realizma. Tako so n. pr. priznanja vredne kreacije gg. Ginića, N. Gošića, D. Gošića in Antonijevića in gospâ Pavlovićeve, Stokićeve

in Paranose v Nušičevem «Narodnem poslaniku» ali n. pr. tipi gg. J. Stanojevića, Madžarića, Radenkovića in gospe Zlatkovićeve in Stokićeve v Veselinovićevi in J. Stanojevićevi igri iz srbskega narodnega življenja «Potera». Vendar srečaš razne tipe tudi v tujih delih — skoro redno posrečene, premišljene odrske prikazni, ki se večkrat dvigajo celo v žarko sfero splošne človeške pomembnosti. — V kolikor je omenjeno stremljenje po ustvarjanju družabnih tipov prirodni odgovor moderni dramski literaturi, toliko je z ozirom na dramska dela, na primer Shakespearjevega pojmovanja in višine, manj upravičeno in kot edini način prikazovanja brezpomembno. Igralci pa, ki zmorejo sijajne kreacije družabnih tipov, kaj radi odrekajo pred višjo in težjo nalogo ustvarjanja celotne človeške osebnosti, njenega značaja in njenih elementarnih problemov. Tako ostajajo tudi nekateri člani beograjske drame, n. pr. v Shakespearjevih delih, s svojimi kreacijami nekje v polmraku, brez izrazitih obrisov in brez jasnih linij njihovih pojavov. Važno pa je, da te zabrisane prikazni vendarle ne motijo celote, kar je deloma zasluga režije, v prvi vrsti pa zasluga prirodne inteligence posameznikov. In kolikor toliko odgovarjajoča soigra daje močnejšim potencam možnost do polnega razmaha; žar njihovih kreacij pretaplja potem celo uprizoritev v harmoničen obraz. V Shakespearjevem «Beneškem trgovcu» je bil gospod Isajlović — najsvetlejši talent beograjske drame — mogočna hrbtenica vsega večera. Prožel je vlogo Shyloka z vso svojo umetniško osebnostjo in ustvaril impozanten tragičen karakter logičnega in iz notranjosti enega človeškega življenja lijočega razvoja. Vsak velik igralec nikdar ne ustvari na odru le lice človeka, pač pa tudi njegovo usodo — vse tisto, s čemer človek nemo izpričuje sebe in svoje bistvo, svoj milje in sploh svoj svet. In g. Isajlović je ustvaril takega Shyloka. Blizu njegove umetniške višine sta bila g. Antonijević kot dož in g. N. Gošić kot Lancelot. Knez iz Aragonije g. Zlatkovića je bil fina, blesteča karikatura strogo v potrebnih mejah.

Pereči problem sodobnega gledališča — problem inscenacije — čaka tudi v Beogradu še svoje rešitve. Eksperimentov raznih stilov, neopravičenih ekstremnosti in neokusnega hlastanja po efektih sicer ni, pač pa se oprema uprizoritev skoro večji del oslanja na brezkrvni realizem, ki mu razne nove razdelitve prostora, prenovljene kulise in včasih razkošnejši kostumi poskušajo osvežiti lice in ga vsaj na zunaj opravičiti. Seveda je harmonija okvirja s predstavljenim delom skoro redno le zunanja, ali pa nudi oder ilustracijo, ki nima ne svoje prostornine, ne svojega živca. Nastopajočim osebam je dano le plitvo, površno in šibko ozadje, mesto da bi bile z vsem svojim pojavom učarane v sebi odgovarjajoče prostor. Častna izjema so dekoracije g. Brajlovskega in kostumi, izvršeni po načrtih njegove soproge. Uprizoritve, ki jih je opremil on, značijo resne, pozitivne čine v boju za moderno odrsko opremo in pričajo o pomembnem slikarskem umetniškem pojmovanju, o zdravem in izdelanem okusu, o široki izobrazbi in vestnosti svoje naloge. Njemu je uprizorjeno delo organizem, ki mora v osebah in okolici najti svoj harmoničen izraz; in tega poskuša, odgovarjajoče delu, svobodno doseči zdaj z izpolnitvijo prostora, zdaj z barvnimi kombinacijami zaves, kostumov itd. Njegovi najizrazitejši in umetniško najvišji v tej sezoni sta bili inscenaciji Donizettijeve opere «Don Pasquale» in Čajkovskega opere «Pikova dama». Dasi tujec, bo gotovo s svojim delom zarezal trajno sled v razvoju beograjskega gledališča in bržkone odgojil koga od domačinov za resne poskuse v to smer.

Ferdo Kozak.

Vpliv francoske literature na inozemstvo. Znana pariška revija «Les Nouvelles Littéraires» razmotriva v svojih zadnjih številkah o vplivu, ki

ga ima francoska literatura na inozemska slovstva. V to svrhu je uredništvo formuliralo štiri vprašanja, ki jih je razposlalo raznim znanim pisateljem, kritikom in literarnim historikom po tujih deželah. Ta vprašanja se glase: 1.) Kakšno je sedanje stanje vpliva, ki ga ima današnja francoska literatura na literaturo vaše dežele? Je ta vpliv v zastoju ali napreduje? — 2.) Na katerih poljih se javlja najmočnejše: v romanu, gledališču, poeziji, eseju? — 3.) Katera «šola» ali katera «smer» predstavlja v vaših očeh najtočnejše francoskega duha? — 4.) Kateri so slednjič pisatelji in dela, ki jih vi najbolj cenite in ki uživajo pri literarnem občinstvu vaše dežele največji sloves? — Odgovori, ki jih revija zdaj prinaša, so nadvse zanimivi, v bistvu pa večinoma precej skeptični. Med drugimi so poslali svoje odgovore za rusko literaturo znani pisatelj Ivan Bunin, za češko literarni historik dr. A. Novak, za slovensko dr. A. Debeljak (čigar odgovor pa doslej še ni bil objavljen). Zelo zanimivo in popolnoma na svoj način je odgovoril za angleško literaturo znameniti dramatik Bernard Shaw. Njegov odgovor slove: 1.) Tega vpliva danes ni več. Zola je pred štiridesetimi leti vplival na Georgea Morea in Anatole France se je deset let kasneje vtisnil A. B. Walkleyu — odtlej nič več. — 2.) Na nobenem. — 3.) Francoski duh zdaj literarno ni več zastopan; niti v francoskem časopisju, ki se je brezupno amerikaniziralo, ne more najti svojega izraza. — 4.) Jaz sem star mož, ki čita tupatam Molièra, a jaz ne morem najti nobene podobnosti med njegovim delom in delom modernih francoskih avtorjev, ki so, če ne brezupno partikularistični in nemoderni (samozadovoljstvo bo ruiniralo Francijo), v svojih čuvstvih in pojavih internacionalni in povzemajo na ta način evropsko gibanje, ne pa karakteristično provincionalno negibljivost francoske umetnosti.

F. A.

Prešernov sonet z akrostihom Pavšku in Stelzichu. (V korekturo komentarja Zigonovega v Časopisu za zgodovino in narodopis, 1906, 195, in Puntarjevega v zborniku «Dante», slovenska izdaja, 217.) Stvar se mi zdi enostavna: korarja knjižni cenzurni revizor Jurij Pavšek in gubernijalni svetnik Anton Stelzich (častni korar) sta inkriminirala tik pred 18. ali vsaj med 18. in 25. julijem 1835. v Prešernovi nemški elegiji Čopu ravno šest najmočnejših tercijn, ki jih je moral poet nadomestiti s tremi novimi (prim. Lj. Zvon, 1925, str. 28); poet se je koj maščeval z grožnjo in akrostihom, ki ga je morda še z novo redakcijo nemške elegije poslal v cenzuro. Po moji sodbi je torej napačno, če ostaja kdo še po najdbi cenzuriranega fragmenta Prešernove nemške elegije (Slovan, 1917, 117) pri trditvi, da je posvetil Prešeren «vsled njunih šikan radi nelegitimne objave Venca z akrostihom Julijinega imena» še ljubljanskima cenzorjema en sonet «z njunim imenom», «češ, nata še vidva svojega, če Vaju tako boli — akrostih, ki pravzaprav noče Vama ničesa» (tako je sodil dr. Zigon pred najdbo fragmenta in te sodbe do danes javno ni popravil); ali če se zida tudi v tem primeru še vedno na Zigonovi osnovi in piše, da je nastal ta «razljučen opomin Prešernov» «tik pred» nemško elegijo v Čopov spomin, in da si je Prešeren, ko mu je cenzor «komaj nekaj dni po Čopovi smrti vkljub prejšnjemu posvarilu zopet pomagal» s cenzuriranjem nemške elegije, v Krstu izbral tako «snov in tako konstrukcijo celote, s katero je mogel vsaj zakrito oplaziti» cenzorja Pavška in Stelzicha (dr. Puntar, 1921).

Fr. Kidrič.

Korektura k članku «Iz delavnice za komentar Prešerna». (Vsled opozoritve g. drja. Zigona.) Na str. 54. je treba črtati v 31. vrsti vrinek «Pavel Šoklič se omenja v Preš. zap. aktu», ker se je le v mojem sponinu Škofic pretvoril v Šokliča.

Fr. Kidrič.

MESTNA
HRANILNICA
LJUBLJANSKA

(GRADSKA ŠTEDIONICA)

V LJUBLJANI

Stanje vloženega denarja
preko 120 milijonov dinarjev ali 480 milijonov kron

Sprejema vloge
na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu obrestovanju

Zlasti plačuje
za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti

Jamstvo
za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor kjerkoli drugod, ker jamči za nje poleg lastnega hranilničnega premoženja še

MESTO LJUBLJANA

z vsem premoženjem in davčno močjo. Zaradi tega nalagajo pri njej tudi sodišča denar mladoletnih, župni uradi cerkveni in občine občinski denar
Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v naši hranilnici, ker je denar popolnoma varen

NOVE KNJIGE

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Abditus, Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma. Ljubljana. Zadruga založba. 1925. 115 str. Cena na finem papirju 30 Din, na navadnem knjižnem papirju 25 Din. (Socijalno-politična knjižnica, 1. zvezek.)

Čosić Branimir, Vrzimo kolo. Roman. Beograd. S. B. Cvijanović. 1925. 157 str. (Moderna biblioteka, 29.)

Čremošnik G., Naša trgovačka društva u srednjem veku. Sarajevo. Separatni otisak «Glasnika Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini», XXXVI, 1924. 1924. 69—82 str.

Finžgar F. S., Zbrani spisi. V. zvezek: Prerokovana. Slike iz svetovne vojne. Ljubljana. Nova založba. 1924. 264 str. Cena broš. 40 Din, vez. 50 Din, po pošti 2 Din več.

Funck-Brentano F., Chants populaires des Serbes. Paris. La Renaissance du livre. 163 str.

Gregorčič Simon, Antologija. Uredio, predgovor i rječnik napisao Đ. Barac. Zagreb. Narodna knjižnica. 1924. 88 str. Cena broš. 10 Din, vez. 15 Din. (Naši pjesnici, VII.)

Jakšić Đura, Antologija. Izabrao Branko Mešić. Uvod od Jovana Skerlića. Zagreb. Narodna knjižnica. 1924. 72 str. Cena broš. 10 Din, vez. 15 Din. (Naši pjesnici, III.)

* **Janković Milica**, Plava gospodja. Roman. Beograd. Srpska Književna Zadruga (kolo XXVII, br. 178). 1924. 173 str.

Kabaj M., Cerknjsko jezero in okolica. S 24 slikami in 1 zemljevidom. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1925. 75 str.

Kollár Ján, Slávy dcera. Z roku 1824. V Turčianskom sv. Martine. Matica Slovenská. 1924. 151 + předzpěv. Cena 12 Kčs. (Diela spisovateľov slovenských, sväzok štvrtý.)

* **Mikac Marijan**, Fenomen Majmun. Roman. Beograd. Zenit. 1925. 68 str.

* **O studentskom zboru**, držanom na vvedenje, 4. decembra 1924, na universitetu, i onome što je zboru sledovalo. Izveštaj rektora universiteta ministru prosvete. Beograd. 1925. 15 str.

Prekmurje in Medjimurje. Ročni zemljevid. Merilo 1:150.000. Risal Slavoj Dimnik. Maribor. Učiteljski dom v Mariboru. Cena 10 Din.

Rapè Andrej, Tisoč in ena noč. Zbirka pravljic z Jutrovega. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 325 str. Cena vez. 50 Din.

Ribičič Josip, Zavratne pošasti. Ljubljana (Trst). Založba «Jug». 1924. 61 str. Cena 14 Din.

* **Stanimirović Vladimir**, Iznanci. Albanska Odiseja, u tri dela, u stihu, sa prologom. Beograd. Srpska Književna Zadruga (kolo XXVII, br. 176). 1924. IX + 105 str.

Ušeničnik Aleš, Uvod v filozofijo. Zv. II. Metafizični del. 2. sešitek. Ljubljana. Katoliško Tiskovno društvo. 1924. XXI + 243 str. (Bogoslovna Akademija, knjiga II.)

Wendel Hermann, Z jihoslovanskega sveta. Ciklus studij. Přeložil Josef Pelíšek. V Praze. Orbis. 1924. 344 str. Cena 35 Kč. (Politická knihovna, řada I, kniha V.)

Zieliński Tadeusz, Antični in moderni svet. Poslovenil Joža Glonar. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1925. 101 str. Cena broš. 36 Din, vez. 45 Din. (Splošna knjižnica, zvezek VII.)

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica 54

Puškin-Prijatelj: **Kapetanova hči.**
Povest. — Broš. 24 Din, vez. 29 Din,
po pošti 1·20 Din več.

Schönherr-Skrbinšek: **Zemlja.**
Komedijska v 3 dej. — Broš. 15 Din, po
pošti 75 par več.

Budal: **Križev pot Petra
Kupljenika.** Povest.
Vez. 22 Din, br. 17 Din, pošt. 1·50 Din.

Melik A.: **Jugoslavija. I. del.**
Druga predelana in pomnožena izdaja.
Navadna izdaja 60 Din, boljša 75 Din,
po pošti 2 Din več.

Levstik VI.: **Deček brez imena** in
druge zgodbe za mlade čitatelje.

Filip Dom-Bradač: **Kako so se
vrage ženili.**
Broš. 30 Din, vez. 35 Din, pošt. 1·50 Din.

Tavčar dr. Iv., **Zbrani spisi.**
V. zvezek. (Izza kongresa.)
Broš. 84 Din, v celo platno vezan
100 Din, polfranc. usnje 105 Din, po
pošti 2·50 Din več.

Kersnik Janko: **Cyklamen.** Roman.
Vez. 27 Din, br. 22 Din, pošt. 1·50 Din.

Kersnik Janko: **Agitator.**
Broš. 18 Din, vez. 23 Din, pošt. 1·25 Din.

Pajnič: **Civilnopravdni red v
praksi.** Broš. 30 Din, pošt. 1 Din.

Frana Maslja-Podlimbarskega
Zbrani spisi. I. zvezek.
Uredil dr. J. Štebinger. Broš. 70 Din,
po pošti 2 Din več.

Sienkiewicz: **Potop. 1.—8. sn.**
Broš. s poštalno 50 Din.

DELNIŠKA TISKARNA

D.

D.

BRZOJAVI: DELTISK
TELEFON ŠT. 132

ČEKOVNI ZAVOD
ŠTEV. 11.630

V LJUBLJANI, MIKLOŠIČEVA CESTA 16

Izdeluje vse tiskovine do naj-
umetnejšega barvotiska kakor
tudi natiskuje liste, časopise,
trgovinske in uradne tiskovine
Vsa tiskarska dela izvršuje kar
najhitreje in najvestneje po
strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo
kar najbolj moderno urejeno

KNJIGOVEZNIČO

ki izvršuje knjigoveška dela naj-
preprostejše do najfinejše vrste
Stroj za črtanje trgovskih knjig